

گل ڦل

سنڌي ادبي بورڊ جو ماهوار پمارن جو رسالو

يون، نومبر ۱۹۷۰

ناشر طرفان ٻه اکر

هن رسالي کي ٻارن جو رسالو سڏيندي، اسان کي جيڪي سو حجاب ۽ حذر محوس ٿئي ٿو، ڇو ته ڪيتريءَ عمر واري ٻار کي ”ٻار“ سمجهي، ”ٻارن جو رسالو“ پيش ڪجي. اهو البت هڪ مشڪل مسئلو آهي. ٻارن جا سمجهدار مائٽ ۽ نفسيات جا ماهر ڄاڻن ٿا ته ڄمڻ ڪهڙيءَ کان وٺي ٻار جي آڏو تجربو ۽ ڄاڻ جي دنيا ڪيتري نه ٽڪڙي ٽڪڙي وڌندي ۽ وڏي ٿيندي ٿي رهي، ۽ پنهنجا ۽ پنهنجي آسپاس جا راز هڪٻئي پٺيان ڪيتريءَ نه باقاعدي سان هروقت مٿس ڪمندا ۽ ظاهر ٿيندا ٿا رهن! ذهني اوسر ۽ تربيت جي هين لاڳيتي ۽ بي انت مسلسل جي اها ڪهڙي منزل آهي، جنهن تي پهچي، ٻار ”ٻار“ نٿو رهي، ۽ ڦري ”وڏي“ سڏجڻ جي لائق ٿو بڻجي. اهو فيصلو آخر ڪيئن ٿئي! يا مرڳو ئي ان ڳالهه جو فيصلو ”بزرگي بعقل است نه بسال“ واري مقولي تي ڇڏي ڏجي! ٻار ”وڏن کان وڏا“، ۽ وڏا ”ٻارن کان ٻار“ به شروع کان ئي سڏبا پئي آيا آهن. انگر يزيءَ جي جڳ-مشهور شاعر، ولیم وردس ورٿ، جو قول آهي ته ”ٻار انسان جو ابو آهي“. هيڏانهن اسان جي سنڌي شاعريءَ جي سدا جيئري ”شاهه“ جي تلقين پڻ اهائي آهي ته ”ٿيءَ ٻاراڻيءَ ٻوجهه، ته ’سپيريان‘ جي ساٿ ميڙين!“ پنهنجيءَ جاءِ تي، هيءُ به هڪ قابل غور نڪتو آهي ته ڪهڙي اها ”ٻاراڻي“ ڳالهه ٿي سگهي ٿي، جنهن مان وڏا، پنهنجي منهن، لطف اندوز ۽ مستفيد نٿا ٿي سگهن؛ يا ڪهڙي اها ”وڏي“ ڳالهه سوچي سگهجي ٿي، جنهن ۾ ننڍن لاءِ دلچسپي ۽ رهبريءَ جا سامان موجود نه هجن! - ڳالهه جو ڍنگ البت هر ٻڌندڙ ۽ ٻڌائيندڙ جي حالت ۾ پنهنجو پنهنجو ٿي سگهي ٿو. مطلب ته هن رسالي کي ”ٻارن جو رسالو“ سڏيندي، ان ۾ ڪهڙيون ڳالهيون پيش ڪجن ۽ ڪهڙيون نه ڪجن - اهو مسئلو اسان لاءِ (۽ شايد اسان جي اديبن لاءِ پڻ) واقعي هڪ منجهائيندڙ مسئلو آهي.

هيءُ مسئلو اسان لاءِ هين ڪري به منجهائيندڙ آهي، جو آزاديءَ جي گذريل ڏهن ٻارهن سالن جي سموري عرصي ۾، ٻارن جي ادب جي ڪابه (شمار ۾ اچڻ - ڪل ڦل

(الف)

۱-۱۹۵۹ع

(جهڙي) تخليق ۽ اشاعت اسان وٽ عمل ۾ ڪانه آئي آهي؛ ۽ هوڏانهن، ان کان
 آڳ واري عرصي ۾ جيڪي ڪجهه ان صنف ۾ اسان کي مهيا ٿي سگهيا، سو ٻيهر ڇاپي ۾
 نه اچڻ سبب، اسان وٽان ائين گهر ٿي ويو، جو اسان جي پڙهندڙن توڙي لکندڙن
 ٻنهي لاءِ چڻ اهو ڪڏهن پيدائي ڪونه ٿيو هو! ادب جو وڻ فقط تڏهن ڦٽو لارڻو
 آهي، جڏهن ان جون پاڙون پاتال ۾ هونديون آهن! تاريخ ۽ روايت جو هڪ
 ڊگهو سلسلو گهرجي، جو ڪو ٿورڙو ادب به پيدا ٿي سگهي. اڄ، جو اسان جي
 سموري سنڌي ادب تي ايترو سڪتو طاري آهي - جو اڪثر لکندڙ، ايڊيٽر ۽
 پبلشر پنهنجين ٻنهي ڪنن جهڙين لکڻين ۽ ڏير تي اچڻ جهڙين "پيشڪشن" تي
 هڪ طرف پنهنجا، "ميان منو" بنيا، جڳ جهان تي ڪاوڙيا ۽ آڪريا بيٺا آهن، ته
 ٻئي طرف اسان جي باذوق پڙهندڙن کي سندن انهن "شهپارن" ڏانهن منهن
 ورائي ڏسڻ به گواره ڪونهي - سو فقط ان ڪري، جو اسان ٻئي ڌريون، لکندڙ توڙي
 پڙهندڙ، پنهنجي ادبي ورثي کان واقف ڪين آهيون. ۽ ان ۾ شايد ڪنهن جو
 ڪو خاص ڏوهه به ڪونهي - اسان جو ادبي ورثو هن وقت تقريباً ناپيد آهي -
 جيڪڏهن ڪو اڄ ان مان استفادو ڪرڻ گهري، ته جو ڪجهه ڪنهن
 زماني ۾ چيو، سو گهڻو تڻو اسان وٽ موجود ڪونهي، ۽ جو اڃا ڇپجي ميدان ۾
 ئي نه آيو آهي، ان جي انداز ۽ عظمت جي شناس جو ته ڪنهن لاءِ ڪو سوال ئي
 ڪونه ٿو اٿي! ڪلاسيڪي ادب معيار ۽ سونهون ٿيندو آهي جديد ادب لاءِ، ۽
 جديد ادب معيار ۽ سونهون ٿيندو آهي ادب جي نئين ٿيڻ ۽ بهتر تخليق لاءِ.
 جيڪا زبان پنهنجي ادبي ورثي جي اثر ۽ رهبريءَ کان ايتري محروم هجي، ان
 جي لکندڙن ۽ پڙهندڙن جي ذوق ۽ پرک جي تربيت، ان حد تائين، ناممڪن
 آهي؛ ۽ جيئن زندگيءَ جي ٻيءَ هر چيز ۾، تيئن فن ۽ ادب جي پرک ۽ پيدائش
 جي سلسلي ۾ پڻ، بد ذوقي بيذوقيءَ کان هميشه زياده هاجيڪار ۽ بدتر ثابت ٿئي
 ٿي. هن نقطه نگاهه کان، اسان جي ٻارن جي ادب جو معاملو ته پاڻ زياده نازڪ
 ۽ قياس جوڳيءَ حالت ۾ آهي. ادب جي هن اهم صنف ۾ هونئن به اسان وٽ
 ايترو گهڻو مواد پيدا ڪونه ٿي سگهيو، پر جو ڪجهه پيدا ٿيو - سوين ننڍا وڏا
 ڪتاب، اخبارون ۽ رسالا، وغيره - تنهن سڀ جو اڄ اسان وٽ نالو نشان به
 موجود ڪونهي. ظاهر آهي ته ههڙيءَ طرح، جڏهن معيار ۽ سونهپ لاءِ اسان

- گل ڦل

(ب)

۱۹۵۹-۱ ع

جي سامهون هن قسم جي ادب جي ڪا خاص روايت موجود نه آهي، تقريباً نئين سر هن ميدان ۾ قدم رکندي، اسان کسي ۽ اسان جي اديبن کي جيڪڏهن ڪجهه هڪ ۽ اٽڪاءُ محسوس ٿئي، ته اها ڪا غير معمولي ڳالهه ڪانه چئي. نه فقط ايترو، پر ان سلسلي ۾ اسان جو هي احتياط ۽ تذبذب ممڪن آهي ته اسان جي پنهنجي اوڻاين جي احساس ۽ انهن کي پوري ڪرڻ جي فرض شناسيءَ جو ئي نتيجو هجي! - ۽ اسان جي دعا آهي ته شل واقعي ائين هجي!

ٻارن لاءِ پنهنجي ٻوليءَ ۾ ادب پيدا ڪرڻ جو فرض. ان ٻوليءَ ۾ جيڪا اسان کي بيحد پياري آهي، جنهن جي دائمي زندگيءَ ۾ اسان کي پورو يقين آهي، جنهن جي روشن مستقبل جي ضمانت لڳي پئي وري به اسان جا اهي ٻارئي آهن. هڪ اهڙو فرض آهي، جنهن جي اهميت جو احساس اسان مان جنهن کي جيترو هجي، اوترو بهتر. هونئن ته ٻارن جي ادب ۾ هر آها ڇيز شامل سمجهي سگهجي ٿي، جنهن جو سمجهڻ ۽ سکڻ ٻارن لاءِ ضروري آهي. يعني، انسان جي تجربن ۽ ڄاڻ جي آها ڪل حاصلات جيڪا جڳن کان انسان ذات وٽ جمع ٿيندي پئي آئي آهي (جنهن لاءِ هر علم ۾ ٻارن جي لازمي درسي ڪتابن توڙي اضافي معلوماتي ڪتابن جي خاطر خواه تياري ۽ اشاعت اچي وڃي ٿي)؛ پر خالص ادب جي دائري ۾، جتي انسان جي انفرادي ۽ اجتماعي زندگيءَ جا پُرميچ ۽ گوناگون مظهر، باجهاري انداز ۽ دلنشين پيرايي ۾، بيان ٿيندا آهن، جيڪڏهن خالص ٻارن جي زندگيءَ کي بيان جو موضوع بنايو وڃي، ته شايد زياده مناسب ۽ بهتر ٿئي. بادشاهن ۽ سوداگرن، جنن ۽ پرين، پڪين ۽ جانورن جون آکاڻيون؛ گجھارتون، چرچا ۽ ٽوٽڪا؛ ناميارن ماڻهن جون سليس ۽ دلچسپ انداز ۾ لکيل سوانح عمريون، ۽ انساني تاريخ ۽ تمدن ۾ انهن جي عظيم ڪارنامن جا تفصيل ۽ بيان. اهي ۽ اهڙيون ٻيون سڀ ڇيزون، پنهنجيءَ جاءِ تي، ٻارن لاءِ بيحد ڪارائتيون ۽ ڪافي وندرائيندڙ ٿي سگهن ٿيون؛ پر ٻارن جي پنهنجي زندگيءَ. جنهن ۾ ڏک به اٿاهه آهي ته خوشي به بي انت؛ جنهن جي حسرتن ۽ مسرتن جو ڪو ڪاٺوئي ڪونهي؛ جنهن جي پسند ۽ ناپسند، جنهن جا ارادا ۽ عمل معصوميت ۽ محبت جا شاهڪار؛ جنهن جون اميدون ۽ حاصلاتون هي، جو چنڊ جي گهر ڪن، ته آريءَ ۾ ان جي پاڇي تي انهيءَ ئي مهل خوش ٿي ويهي رهن! - ٻارن جي هيءَ پنهنجي زندگيءَ ۾ ادب لاءِ نت نوان ۽ لائاني

- ڪل ٺل

(ج)

۱۰۹-۱۰۹

موضوع مهيا ڪري سگهي ٿي. اسان جا اديب ۽ دانشور، ٻار کي پنهنجو موضوع يا مرڪزي ڪردار بنائي، پنهنجن مضمونن، افسانن، ناٽڪن، ناولن ۽ شعر و شاعريءَ جي مختلف صورتن ۾، جيڪڏهن ٻارن جي هن نجِي زندگيءَ جي عڪاسي ڪن، ته ٻارن جي ادب جون جديد تقاضائون شايد بهتر ۽ زياده ڪارآمد انداز ۾ پوريون ٿي سگهن ٿيون. پر هن ڪم ۾ مناسب مطالعي ۽ مشاهدي سان گڏ، ظاهر آهي ته گهري فڪر ۽ پرپور محنت جي ضرورت آهي. ۽ اهي ئي خصلتون آهن، جي هر اديب ۽ فنڪار لاءِ هميشه ۽ هر هندي فخر جو باعث رهيون آهن، ۽ هنن جي ادبي ۽ فني تخليق جي ڪاميابيءَ ۽ مقبوليت جي ضمانت به سندس انهن ئي اوصافن ۾ موجود آهي. اسان کي يقين آهي ته اسان جا مهربان ۽ مشفق اديب - ٻارن جا پيءُ ماءُ، ٻارن جا پيار پينر، ٻارن جا استاد، ۽ ٻارن سان پيار رکندڙ ٻيا سڀئي اسان جا همڪار ۽ ساٿي - اسان جي هن پهرئين ”ٻارن جي رسالي“ کي ڪامياب بنائڻ ۾ اسان جو ساٿ ڏيندا، ۽ ڪجهه پنهنجي ٻارائي زندگيءَ جي يادگيرين مان، ڪجهه پنهنجي اولاد، ڀائرن پينرن، شاگردن ۽ پاڙي اوڙي جي ٻارڙن جي دڪ سڪ ڀريل زندگيءَ جي مشاهدن مان، ڪي نه ڪي سبق آموز ۽ ادب آفرين چيزون اشاعت لاءِ اسان ڏانهن هميشه موڪليندا رهندا، ته جيئن اسان جي ٻوليءَ ۾ ادب جي هن لطيف ۽ ٻاجهاريءَ صنف جي جيڪا اثاٺ آهي، ان جي ڪنهن حد تائين پورائي ٿي سگهي.

هن رسالي جي اجراءَ جو اعلان ڇهه ست مهينا ٿيندا، جو اسان اخبارن ۾ شايع ڪيو هو. ساڳئي وقت اٽڪل ٻن سون کن اديبن کي، هتي سنڌ ۾ توڙي هوڏانهن پارت ۾، مواد موڪلڻ لاءِ، جدا خط پڻ لکيا هئاسون. پر ڪٿان به ڪا خاص چيز اسان وٽ ڪانه آئي. اسان کي اميد آهي ته رسالي جي هن پهرئين پرچي جي اشاعت کان پوءِ، اسان جا محترم اديب ضرور اسان کي پنهنجي مهر ۽ توجهه جي نگاهه سان نوازيندا. هن پرچي جي ترتيب ۾، هڪ حد تائين، اسان جي دوست مسٽر نورالدين سرڪيءَ ۽ سندس بيگم صاحب، محترم شمس نورالدين سرڪيءَ، اسان جي مدد ڪئي آهي. مواد جو هڪ حصو (خاص طرح، ”جاڳو ٻارڙو“، ”ڪنهن جو برو نه ڀانءِ“، ”موڪل جو ڏينهن“ ۽ ”روشنيءَ جا منارا“) گڏجي پاڻ تيار ڪيائون، جنهن لاءِ اسان سندن نهايت ممنون آهيون. رسالي جي ايڊٽنگ جا فرض آئينده اسان جو عزيز ڀاءُ مسٽر رباني بجا آئيندو، تنهنڪري سندس نالو هن ئي پرچي ۾، ايڊيٽر جي حيثيت ۾، ڏيئي ڇڏڻ مناسب سمجهيو ويو آهي. نه ته پاڻ هن پرچي جي ترتيب لاءِ ايترو ذميوار نه آهن.

اسان جا پڙهندڙ جيڪڏهن رسالي جي هن پرچي لاءِ جيڪي سندن خيال بيهن، انهن کان اسان کي واقف ڪندا، ته اسين سندن نهايت شڪرگذار رهنداسون.

- م. ا. ج

گل ڦل

سنڌي ادبي بورڊ جو ماهوار ڀارن جو رسالو

[نمبر ۱]

ع ۱۹۵۹

[جلد ۱]

فهرست

”په اکر“

”گذارش“

جاگو ٻارو، اڻو ٻارو!

ڪنهنجو برو نه پانءِ

ٻلي ۽ چوڪري

موڪل جو ڏينهن

وطائي فقير جا گستا

گڏهه آخر گڏهه

هنملن شهر جو شرناءِ وارو

ارچڪ مرچڪ!

ٻارن جون رانديون

روشنيءَ جا منارا

ديس ديس جون خبرون

پلا ٻڌايو ته ...

جو جلد ٻڌائي

پرولي ته پڇ!

ڪل ته سهي!

نظم

آکاڻي

نظم

ڊرامو

ٽوٽڪا

ٽوٽڪو

آکاڻي

نظم

مضمون

عام معلومات

.....

سوال

سوال جواب

پروليون

چرچا

۵ - نورالدين سرڪي

✓ ۶ - شمس نورالدين

۱۰ - رشيد احمد لشاري

۱۷ - شمس نورالدين

۲۹ - علامه آءِ. آءِ. قاضي

✓ ۳۱ - ("جوت" تان ورتل)

۳۳ - جمنا داس وليداس

۳۷ - نياز همايوني

۳۸ - عبدالحق "عظيم"

۵۳ - (ترجمو)

۵۵ - ادارو

۵۷ - ادارو

۵۸ - ادارو

✓ ۸۹ - ادارو

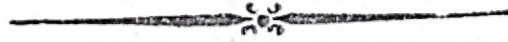
✓ ۶۰ - ادارو

فنگار: ع. ق. شيخ
علي نواز قلوبو

ايڊيٽر: غلام رباني

”گل ڦل“

— تلڪ چاڙهي، حيدرآباد، سنڌ

في ڪاپي آت آنا

ساليانو چندو ڇهه رپيا

اشتھار في صفحو ۵ رپيا

Printed and Published by Mohammed Ibrahim M. Joyo, B.A., B.T., Secretary,
the Sindhi Adabi Board, at the Board's Printing Press, Tilak Incline,
and Book Stall, Station Road, Hyderabad, Sind.

سند جا ٻار... سنهنجي پيڻ، سنهنجا ڀاءُ!

تو کي ڪهڙيون ڳالهيون وٺنديون آهن؟

- راند روند جون ڳالهيون!

- جهيڙي جهڻي کان پوءِ رُسنَ ريجهن جون ڳالهيون!

- بهادريءَ جون ڳالهيون!

- ڏاهپ ۽ هوشياريءَ جون ڳالهيون!

- نيڪيءَ، پيار ۽ پورهئي جون ڳالهيون!

”گل ڦل“ ۾ اهڙيون ڳالهيون، ۽ انهن کان سواءِ، پکي پڪڻ ۽

جيت جڻي جي رهڻي ڪهڻيءَ جو مزيدار احوال؛ اسان جي ابن ڏاڏن،

يعني اوائلي ماڻهن جي حياتيءَ جو اعتبار ۾ نه اچڻ جهڙو احوال؛ سمنڊن

۽ دريائن جي دنيا جو احوال؛ سچ، چنڊ ۽ تارن جي جهان جو احوال؛

قدرت ۽ انسان جي ڪرشمڻ ۽ ڪارنامن جو اچرج جهڙو احوال؛ وڏن ماڻهن

جي حياتيءَ جو سونهري احوال، جن جي واٽ وٺڻ سان تون به دنيا جو وڏو

ماڻهو ٿي سگهين ٿو، ۽ ٻيون طرح طرح جون دلچسپ ڳالهيون، نقل نظير،

ٽوڻڪا، گجهارتون ۽ بيت، تنهنجي ۽ ٻين لکين سنڌي جوانن جي پڙهڻ ۽

سوچڻ لاءِ، مهيني سر مهيني ڇپجي، تنهنجي هٿن ۾ پهچنديون رهنديون.

هن دنيا ۾ هر ڪا شيءِ عجب ۾ وجهندڙ آهي. ڏس، خود اها ئي

ننڍڙي ڳالهه، ڪيڏي نه عجب جهڙي آهي. ته، ته هيل تائين پاڻ کي

”اڪيلو“ ڪري سمجهيو آهي، يا وڌ ۾ وڌ پنهنجي گهر جي ڀاتين کي

”پنهنجو“ ڪري سمجهيو اٿئي! پر درحقيقت ائين نه آهي! تون ”اڪيلو“

نه آهين. توهين هزارين لکين آهيو. سنڌ ملڪ، جنهن جي ان ۽ پاڻيءَ

تي تون تڳين ٿو، ۽ جنهن کي تو جيڏا ڏاها ٻار پنهنجي پيءُ ماءُ جيان

پيارو پائيندا آهن، تنهن ملڪ ۾، اٽڪل روءِ، اهڙا ڏهه لک (۱۰۰۰۰۰۰)

جوانڙا آهن، جي تو کي پنهنجو بنهه، پيارو- اصل پنهنجي ڀاءُ پيڻ وانگر-

پائڻ لاءِ تيار آهن... پر هڪ شرط سان! ۽ اهو شرط هيءُ آهي: آئينده،

تون پاڻ کي ”اڪيلو“ نه سمجهين، ۽ سنڌ ۾ جي تو جيڏا لکين ٻار آهن،

تن کي پنهنجي پائڻ ۽ پيڻ وانگر پائيندين. جي تو پائيءَ جو اهو

شرط مڃيو، ته پوءِ تولا هڪڙي ڳالهه، ضرور ٿيندي. اها هيءُ ته تون

انهن لکين ٻارن جو نالو نيشان ۽ حال احوال معلوم ڪرڻ چاهيندين!

چو ته هر ڪو سڄاهڙو ٻار پنهنجي ڀاءُ پيڻ جي ڏک سک جو احوال معلوم

- ڦل گل

ڪرڻ چاهيندو آهي. پر ان ڳالهه لاءِ تون ڪا ڳڻتي نه ڪر. هي ”گل ڦل“ رسالو آهي نه -- انهيءَ وسيلي، اوهان پنهنجو احوال هڪٻئي کي ٻڌائيندا رهندا. توهان مان جيڪي ٻين سان خط پٽ رستي ناتو ڳنڍڻ گهرندا، سي پنهنجو نالو، انڊريس ۽ ٻيو ضروري احوال لکي موڪليندا، جيڪو جڏهن ”گل ڦل“ ۾ ڇپيو، ته ٻيا ٻار انهن کي سندن انڊريس تي خط پٽ لکندا. اوهان مان جن کي ڪي مزيدار ۽ نصيحت واريون ڳالهيون اينديون هونديون، سي اهي لکي، ”گل ڦل“ ۾ ڇپجڻ لاءِ، ٽپال رستي موڪليندا -- جي جڏهن ڇپجي پڌريون ٿينديون، ته ٻيا ٻار پڙهي خوش ٿيندا. اوهان منجهان جن کي تصويرن جو شوق هوندو، سي جيڪي سهڻيون تصويرون موڪليندا، تن کي ”گل ڦل“ ۾ ڏسي، ٻيا ٻار شاباس چوندا. بس، اجهو ائين ڇهڻو لڳي ويندو. رنگ ٿي ويندا. منڊل ٿي پوندا! منڊل به منڊلن جهڙا!! مينهن جا منڊل ڏٺا، ائيني؟ هونئن ته هڪ هڪ ڪٽي پنهنجي پنهنجي شان مان سان آهي، پر جڏهن سڀئي گڏجي، واءِ جي گهوڙي تي سوار ٿي وڃن جا ويس ڪري، اڃن ٿيون، ته ڪيئن ٿو پائين! بلڪل ائين ئي، جڏهن اوهين سوين هزار نينگر ۽ نينگريون، ”گل ڦل“ جي وسيلي، هڪٻئي کي پائيءَ جي ڌوريءَ سان ڳنڍي، گڏجي اڳتي وڌائيندا، ته هي سڄو ئي سڪ سڪاءُ جو سڪايل ملڪ، پيار پریت ۽ سونهن سرهاڻ وارن گان ڦان سان ائين ئي واسجي ويندو، جيئن مينهن ڀوڻ کان پوءِ ميدان، برسات ۽ واريءَ جون پٽون ساوڪ ۽ سبزيءَ سان ڍڪجي وينديون آهن! انهيءَ نيڪ ڪم ۾ ڪاميابي حاصل ڪرڻ لاءِ، ۽ پنهنجي پورهئي ٿاب ڀوڻ واسطي، اڄ ته پاڻ به پنهنجي ٻاجهاريءَ ٻوليءَ جي شاعر، پڙائي گهوٽ، سان گڏجي، دعا گهرون:

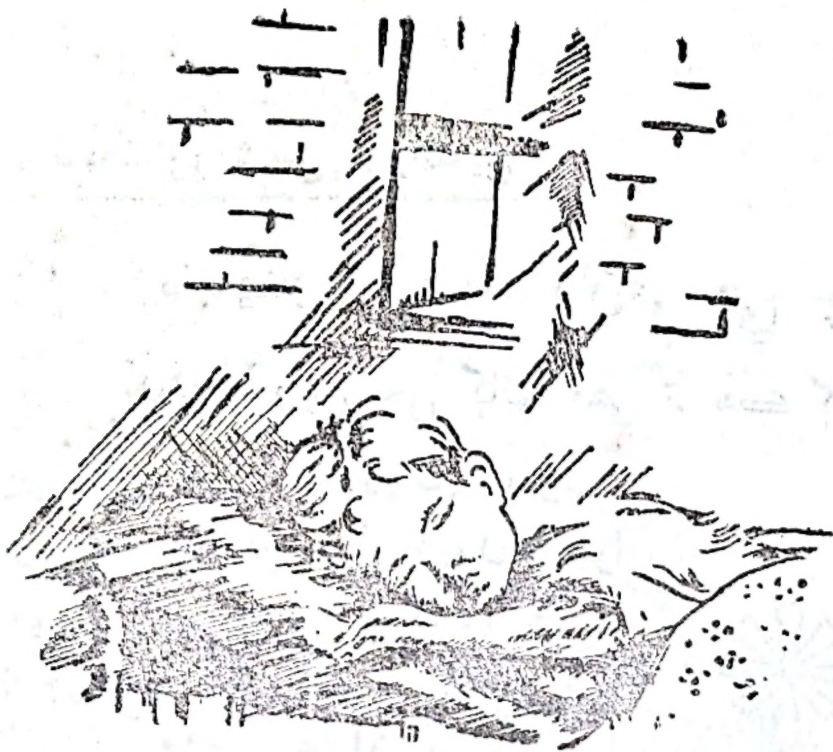
پورهيو پورهيتن جو، والي ڪيم وڃاءِ!

سومون ٿورو لاءِ، جيئن جيئري ڏسان ”جت“ کي!

”جت“ جي خبر اٿو ته معنيٰ ڇا آهي! هونئن ته ڪهڙي به معنيٰ هجي، پر هتي معنيٰ اٿس ”من جي مراد“، ”مقصد“، ”منزل“! ۽ اسان ۽ توهان جي من جي مراد ۽ مقصد به پورهئي سان ئي پورو ٿيندو. بس، هن مهيني لاءِ اهائي ڳالهه دل تي رکون، ته بهتر.

... ۽ پوءِ هڪ مهيني جي جدائيءَ واري عرصي لاءِ، هڪٻئي کي ”خدا حافظ“ چئون. — غلام رباني

سنڌيڪار:
نورالدين سرڪي

جاڳو ٻارو، اٿو ٻارو!

جاڳو ٻارو، اٿو ٻارو،
اٿي راند رچايو!
ڪل خوشيءَ جا مالڪ اوهين،
خوش ٿي نچو ڳايو!
مصري جاڳيا، شامي جاڳيا،
جاڳيا انڊونيشي!
سسٽ سمهيل سڀ هارائيندا،
ديسي خواهه پرديسي!
”اسپوٽنڪ“ ۾ چڙهي آدامون،
هيٺ مٿي اڄ خوب گهمون،
اسين سڀئي ڀائر آهيون،
ڀائر ٿي سڀ گڏ رهون!
جاڳو ٻارو، اٿو ٻارو،
اٿي شور مچايو!
ڪل خوشيءَ جا مالڪ اوهين،
خوش ٿي نچو ڳايو!

جاڳيا... پڪي پڪڻ جاڳيا!
جاڳيا باغ بهارا!
رات اونداهي گذري ساري،
ڌوڙ اوندهه جي منهن ۾ يار!
ناني جاڳي، نانو جاڳيو،
جاڳيو بابا جان،
ادي جاڳي، اڌو جاڳيو،
جاڳي ماسي جان!
ڪڪڙ جاڳيو، طوطو جاڳيو،
جاڳي ماسي مياڻو!
ڪان ڪان ڪندو آيو ڪارو،
ڪانءُ ڪوڪيءَ ڪاڻو!
چمڙو سمهيو، چپرو سمهيو،
سمهيو گدڙ خان،
شيرو جاڳيو، خيرو جاڳيو،
جاڳيو شير زمان!

ڪنهنجو ٻرو نه ڀانءِ، جي چاهين ڀلو پنهنجو!

ڪهڙن ڏينهن جي ڳالهه آهي ته هڪ ڳوٺ ۾ ٻه جانبد هيون، هڪ ٻئي

جي بنهه آسهون سامهون، هيون،
جي هوا تي هلنديون هيون. هوا
جي زور تي چرخي ڦرندي هئي،
۽ چرخيءَ ڦرڻ ڪري انجن هلڻ
لڳندي هئي، ۽ ان پيسبو هو.
ڳوٺ جا گهڻو ڪري سڀئي رهاڪو
پنهنجو پنهنجو ان انهن ٻنهي
جانبد هيٺ تان پيهائيندا هئا.

هڪ جانبداهي شاهوڪار هو، ڇاڪاڻ ته ٻارڇو هوس ڪونه،
تنهنڪري سموري ڪمائي گڏ ڪندو ويندو هو، ۽ ويندو هو تيئن
شاهوڪار ٿيندو. ٻئي ويچاري کي ولر ٻارن جو هو، سو چڪي تائي
پيو خرچ ڪندو هو. ايتري قدر، جو مهيني جي پڇاڙيءَ ۾ ٻائي به ڪانه
بچندي هيس. پر سندس گهر ۾ هميشه تهڪڙو لڳو پيو هوندو هو، پيسا
نه هئس، ته ڇا ٿيو. وٽس خوشيءَ جو خزانو ته هو!

پر سندس پاڙيسري شاهوڪار جانبداهيءَ کي اهي خوشيءَ ڀريا تهڪ
اصل ڪونه وٺندا هئا. ڇاڪاڻ جو پاڻ ته هو اڪيلو نه! هنن جو
ڪل تهڪڙو کيس پاڻ اڪيلائيءَ جو وڌيڪ احساس ڏياريندو هو. هو
ويندو ٻڌندو هو، ۽ دل ٿي دل ۾ پيو پوسرڻو هو. چي: ”ڪيلو ڪيلو،
خوش ٿيو، موجون ڪيو! پيو ڪم ٿي ڪهڙو اٿو! جڏهن سڃاڻي، تيرين ۾
وڃي ڪرندؤ، تڏهن ٻانهي پتو پوندو!“

ڏٺو ٻارو! شاهوڪار جانڊاهي ضرور هنن کي نقصان پهچائڻ جا ٻه
ٻيو پڄايندو هوندو. هان نه؟... صحيح، سچ هو به ائين! ٻن چئن ڏينهن
کان پوءِ شاهوڪار جانڊاهي جو شهر وڃڻ ٿيو. آتي بازار ۾ ٻئي ڦريو، ته
هوڪو ڪن تي پيس: ”ٻج وٺو! وٺ پوڪيو! ڊگها ڊگها جبل جيڏا وٺ!“

اوهان کي ته خبر آهي ته هوا تي هلندڙ جانڊه ضرور هوا جي زور
تي هلندي. سو ظاهر آهي ته جنهن پاسي هوا جو رخ هجي، انهيءَ ئي
پاسي جانڊه جي چرخيءَ جو منهن به هڻڻ ڪپي، - تڏهن ته جانڊه هلندي
۽ ان پيسبو. اهوئي سبب هو، جو انهيءَ ڳوٺ جا سڀئي وٺ جانڊهين
جي منهن کان پاساوان پوڪيل هئا. ڇو ته جيڪڏهن هوا کي روڪ
ٿيندي، يا هوا ابتي پاسي کان لڳندي، ته جانڊه جي چرخي ڪيئن
ڦرندي پلا؟ سو نه چرخي ئي ڦرندي، نه جانڊه هلندي، ۽ نه ئي وري
ان ئي پيسبو. ڪمائي ڪٿان ٿيندي! بکڻي پيٽ ڪيئن ڪوئي ڪلي موج
ڪندو...؟ توهان سمجهو نه ٻارو، ته ڇا سوچي پوءِ شاهوڪار جانڊاهيءَ
اهي ٻج خريد ڪيا! ها، هن آهي ٻج خريد ڪيا، ۽ انهن جي پوڪڻ جو
طريقو به ٻجن واري کان پڇيائين، ته جيئن جلد جلد وٺ نڪرن ۽ وڏا
به جلد ئي ٿين. پر جڏهن قيمت ادا ڪرڻ جو وقت آيو، تڏهن به ٿي
آنا ٻج واري جي اڳيان ڦٽي ڪري، هي شاهوڪار جانڊاهي ويندو
رهيو: ڪنجوس ته هڪ ئي هو نه! ڪيترائي واکا ڪيا ويڃاري ٻج واري،
پر هي شاهوڪار ڪنجوس ٻڌيس ڇو ٿو! ائين ئي ڪنن ۾ ڪپهه وجهيو،
هو هليو ويو.

ٻئي ڏينهن شاهوڪار جانڊاهيءَ وڏو هڪڙو ٻارو کوٽايو. ٻارو،
وٺڻ جو ٻارو هن پنهنجيءَ جانڊه جي ٿي حد اندر کوٽايو، پر انهن جو رخ
غريب جانڊاهيءَ جي چرخيءَ جي بنهه منهن آڏو رکيائين. غريب جانڊاهيءَ
پڇيس به ته ”ميان ڇا پيو ڪرين؟“ پر هن صرف اهو جواب ڏنس ته
”جلد ئي خبر پوند يئي!“ ۽ منهن ڪٿي ٻئي پاسي ڪيائين. غريب جانڊاهي
اهوئي سوچي چپ ٿي ويو ته هن جو هي پاڙيسري هو سڙيوئي عجيب ماڻهو!

- گل ڦل

پر جلد ئي سڄو ٻارو وٺڻ جي ٿڌن سان ڀرجي ويو. غريب جانڊاهي
 ڏسندو هو، ۽ عجب ڪائيندو هو. ”الانجي ڪهڙا گلن جا ٻوٽا پوکيا اٿائين!“
 ... پر جڏهن وٺڻ وڌيا ۽ هٿ ڏيڍ ڊگها ٿيا، تڏهن غريب جانڊاهي
 لاءِ عجب ڪاٺ جو سوال ئي باقي نه رهيو. هو پنهنجي شاهوڪار پاڙيسري
 جي نيت کي سمجهي ويو ته ڇو هو هن جي چرخيءَ جي آڏو وٺڻ جي
 پٽ ڪڙي ڪري رهيو هو. ويچارو ڊوڙي، شاهوڪار جانڊاهي وٺڻ
 ويو به منت ميڙ ڪرڻ ته ”ٻيلي ٻاڻ ۾ آهيون... منهنجو روزگار رد نه ڪر
 ... توکي ائين نه ڪرڻ ڪپي!“ پر جڏهن ساهون روڪ جواب مليس ته
 ”جو ڪجهه ڪيو اٿم، ٺيڪ ئي ڪيو اٿم: منهنجي مرضي!“ - تڏهن هي
 غريب ڇڙي ڪري هليو آيو.

ظاهر آهي ته ٿورن گھڻن ڏينهن پڄاڻا غريب جانڊاهيءَ جي چرخي هوا
 نه لڳڻ ڪري بيهي رهي، ۽ تنهن سان جانده به بند ٿي ويس. ويچاري
 غريب جو روزگار ختم ٿي ويو. ٻئي طرف شاهوڪار جي جانده رات ڏينهن
 هلڻ لڳي، سڀ ماڻهو پنهنجو پنهنجو آن هٿن وٽ کڻي وڃڻ لڳا. اهڙيءَ طرح
 شاهوڪار جانڊاهي روز بروز ويو وڌيڪ شاهوڪار ٿيندو. ڪم بيحد
 وڌي ويس - ايتري قدر، جو پورو ڪونه ڪري سگهندو هو. ۽ ڏاڍو
 خوش هو! ڇو ته سندس پاڙيسري غريب جي گهر مان هيٺر ڪل تهڪڙي
 ۽ موج مستيءَ جا آواز ڪونه ايندا هئا. ڇاڪاڻ ته هاڻي هو غريب
 بکئي پيٽ هئا... تنهنڪري صبح شام آداس رهڻ لڳا.

هڪ ڏينهن ڇا ٿيو، جو ٻج وارو اچي آتان لانگهائو ٿيو. حقيقت ۾
 هو هڪ جادوگر هو، ۽ اهو ڏسڻ آيو هو ته هن جي عجيب غريب ٻجن
 جو ڪهڙو استعمال ٿيو هو! جڏهن هن ڊگها ڊگها، گهاٽا گهاٽا وٺڻ ڏٺا،
 تڏهن هڪدم انهن کي سڃاڻي، خاران ۾ ڀرجي ويو... ايترو فائدو
 ڪمبخت ورتو ۽ مون کي صرف ٻه ٽي آنا ڏنائين! سو غلطيءَ وچان
 شاهوڪار جانڊاهيءَ بدران وڃي غريب جانڊاهيءَ جو در ڪڙڪايائين،
 ۽ واکا ڪرڻ لڳو ته ”منهنجا ٻج آهن سون برابر! مفت ۾ هٿ اچي ويئي!
 جهٽ ڪر، مون کي باقي پيسا ڏي!“ جڏهن غريب جانڊاهي شور تي

ٻاهر نڪتو، ته هن کي ڏسي، جادوگر پنهنجي غلطي محسوس ڪئي ته هي ته آهو ماڻهو نه آهي، جنهن کيس ٺڳيو هو. هن پوءِ غريب جانداھيءَ کي ٻڌايو ته ڪيئن هن کان هو پيو جانداھيءَ وٽن جا بچ ڀڳڙن جي مٺ تي وٺي ويو هو. غريب جانداھيءَ هاڻ سڄي ڳالهه سمجهي ويو، ۽ جادوگر کي به پنهنجي مصيبت جو داستان سربستو ڪري ٻڌايائين.

”هون... ته اها ڳالهه آهي!“ جادوگر چيو. ”آءٌ هينئر جو هينئر سڀ ٺيڪ ٿو ڪري ڇڏيان. تون نه گهٻراءِ!“ جادوگر هن کي دلداري ڏني، ۽ پوءِ هو وٽن وٽ ويو، ۽ واکو ڪري چيائين: ”سڀ پنهنجا پن ڇاڻي ڇڏيو... سمورا، ۽ جلدي! غريب جانداھيءَ جي چرخي هلڻ ڏيو... پلي ته جانده هليس!“ هن جو ايترو چوڻ ۽ پنن جو چڻڻ. ايترو زور سان هوا لڳي، جو غريب جانداھيءَ جي جانده جي چرخي زور زور سان ڦرڻ لڳي، ۽ تڪڙو تڪڙو ان پيسجن لڳو. ماڻهو پنهنجو پنهنجو آن ڪٿي وري هن ڏي اچڻ لڳا.

عجب جي وري ڳالهه اها، جو جيترو تيزيءَ سان پتا ڪرڻ لڳا، اوترو ئي وڌيڪ زور شور سان هوا وڌندي رهي... ۽ ڇاڪاڻ ته شاهوڪار جانداھيءَ وٽ پنهنجي چرخيءَ جي آڏو ڪونه لڳايا هئا، سو طوفاني هوا جو لڳي، ته هن جي چرخي پڇي پرزا پرزا ٿي ويئي! ٻئي طرف طوفان کان ڊگهن وٽن جي آڏ هڻڻ ڪري غريب جانداھيءَ جي جانده کي ڪوبه نقصان نه پهتو، ۽ اها جيئن جو تيئن تڪڙي تڪڙي هلندي رهي.

شاهوڪار جانداھيءَ کي پنهنجي ڪٿي جو ڦل اجهو ايئن مليو، يعني برائيءَ جو نتيجو ٻرو هليس. منحوس منهن اهڙو پت سان لڳس، جو تپڙ ٻڏي شهر ڇڏي هليو ويو. غريب جانداھيءَ جي ٻارن وري سک جو سامه ڪنيو... ۽ پوءِ هميشه هميشه، اڳي وانگر کلي خوش ٿي، مزي سان گذارڻ لڳا.

ٻلي ۽ چوڪري

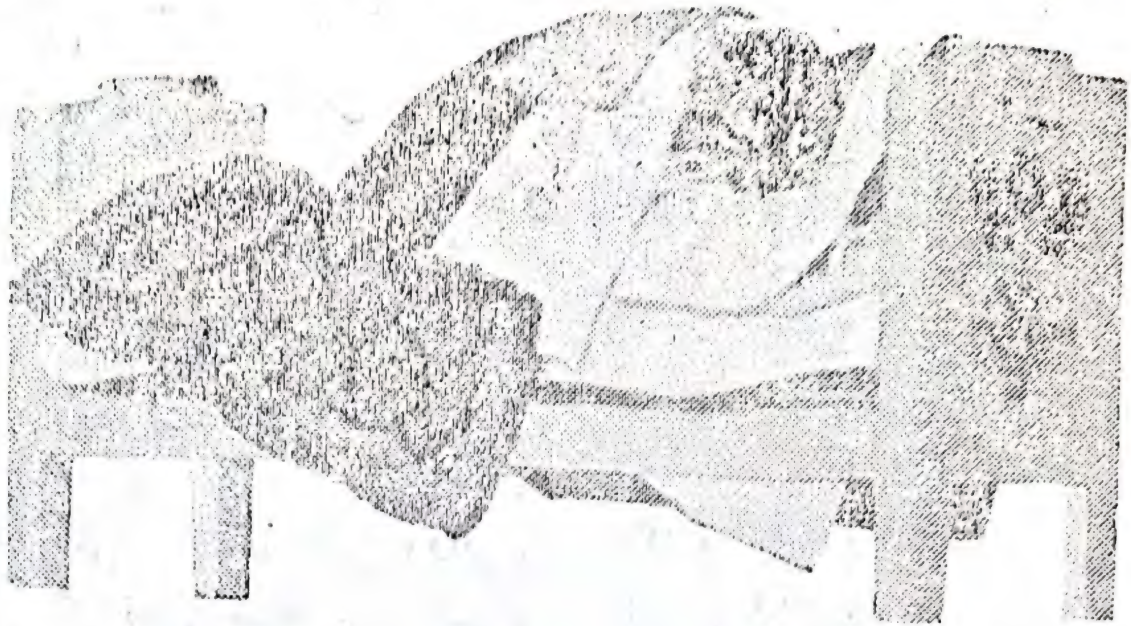
ميٺڙي، منهن جي موڪري،
سمجھو ٿا، سا ڪير هئي؟
سمجھن ٿا ۽ سڃاڻن ٿا
مان ڇو ٻڌايان ڳالهه اها
- گذريا سال هئس ٿي ڇا-
- ڪهڙي، پاڻ ڪريو ويچارا
بيت آڇو ۽ پير آڇا،
ڪيڪي جي جنهن سان دلڙي!

هڪڙي ننڍڙي چوڪري،
آئندي روز سوير هئي!
ٻار انهيءَ کي ڄاڻن ٿا،
انهيءَ ڪيڪيءَ جو نالو ڇا؟
ڪيڪيءَ جي ڪيڏي وڏي ڄمار؟
هڪڙيءَ شيءِ سان ان جو پيار،
رنگ آلهيءَ جو پٽا پٽا،
- ڪير؟ اها هڪ ٻليڙي!

- گل ڦل

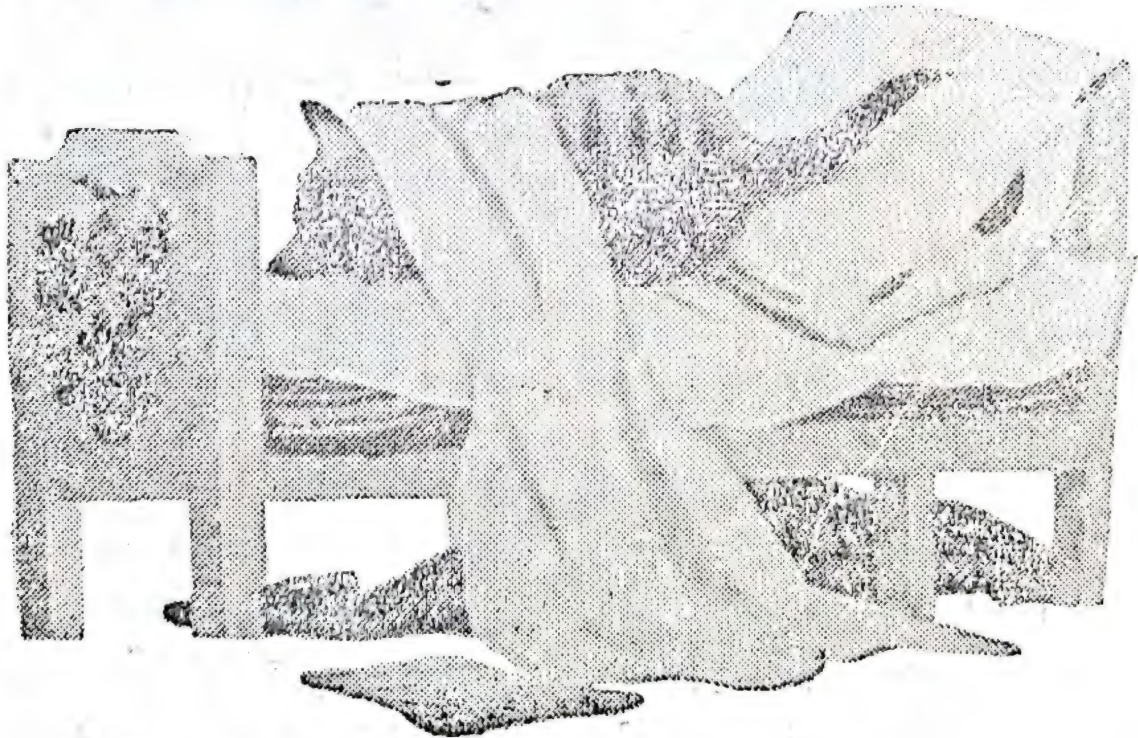
هند تي هڪدم اچي سهاريو،
 ڏسو ٻليءَ جو آن ٿي رنگا
 مٿي جي هيٺان نرم وهاڻو

ڪيڪيءَ ٻليءَ کي هنج واريو،
 سوڙ ڪٻه جي، لال پٽنگ،
 واه، ٻليءَ جو ڪيڏو ماڻو

ڪمبل آن جي بدن برابر!
 آيس جلدي نيند نيمائي!
 مليا ٻليءَ کي سڪ سڀئي!

گچيءَ تي ويڙهيل سُهڻي چادر،
 مٿي مزي سان بئجي راڻي،
 ڪڪر، آڻي ڪنهن ڪم سان ويئي،

ڏٺائين ان جي وڏي وڏائي،
مٿو رکيل پيرانديءَ پاسي،
ڪيڙن جو ڪو ناهي لڪائو،
سڀڪا شي نقصان برابرا
ڇا ايئن گهر ۾ رهڻ جڳائي؟

سڀڪنهن شيءِ کي وري سڃاڻيو،
هٽڻ وڃائي، سڄو ڇڏيائين،
مليو ٻليءَ کي نرم وڇاڻو،
مٿو ۽ پُڄ ڦيرايو ٻيهر،
گذريو ڏينهن ۽ آئي رات،
کاڻڻ ويٺي رات جي ماني،
آچي ڏٺائين ڳالهه آهائي!
چادر، ڪمبل، نرم وهائو!

جنهن سان ڪيڪيءَ جي دلڙي!
ان کي چاه مَنجهان وهنجاريان!
ٻيون به شيون موجود ڪيائين،
ڪيڪيءَ به ان کي آچي ورايو،
جيتي هئي پاڻيءَ جي گهٽائي،
ڏول تي هڪڙو ٿيو رکيل هو،
ٻليءَ کي سمجهي صاف سڀائي،
ٿورو پٺائي مٿن تي هارڻ،

ڪيڪي ٻليءَ وٽ موٽي آئي،
ٻليءَ جو پُڄ سيرانديءَ پاسي،
پُڄ جي هيٺان نرم وهائو،
فرش تي پڪڙيل ڪمبل چادر،
ڇا ايئن ڪنهن کي مٿن جڳائي؟

ڪيڪيءَ، ٻليءَ کي سٺڪ پهچايو،
ڪمبل، چادر وري کنياڻين،
رکيائين ساڳيءَ ريت وهائو،
ٻليءَ کي هين ريجهايو ٻيهر،
ڪيائين ڏاڍي ٻليءَ جي تات،
ڪيڪي ٻليءَ کان ٿي رواني،
ماني ڪائي موٽي آئي،
ڪٽ تي ڪونهي هٽڻ وڇاڻو،

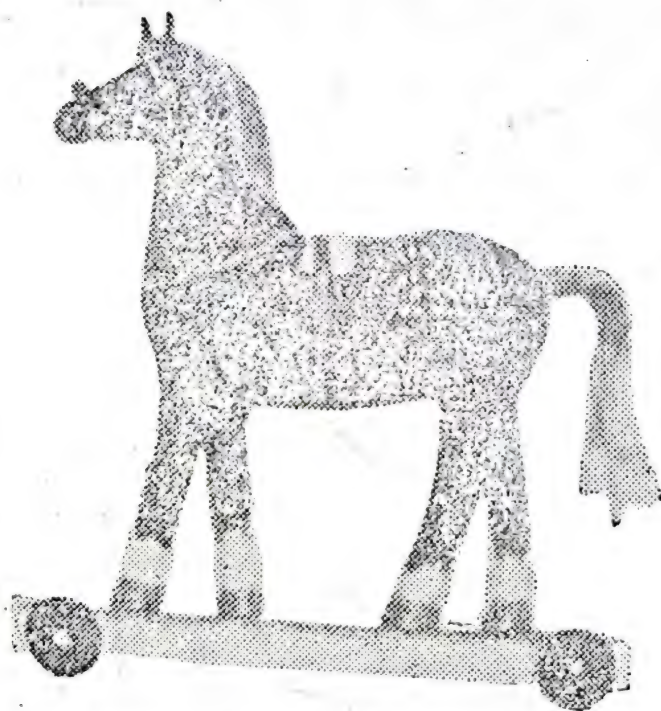
ٻليءَ جا ڪم سڀ ٽڪڙا ٽڪڙا!
ٿيڙيل ۽ پڪڙيل فرش تي ڪپڙا!
ٻلي ڪري ٿي نيند نماڻي،
ڪٽ جي هيٺان بَنجي راڻي!

ڪهڙي چري هيءَ ٻيلڙي!
ڪيڪيءَ چيو، ”ٻلڙيءَ کي آٿاريان،
بُرش ۽ صابن سگهو ڪنيائين،
ٻليءَ گهڻو وهنجڻ کان نٿاڻيو،
ڪيڪي چهر وٽ ڊوڙي آئي،
پاڻيءَ جو هيڪ ڏول پٽريل هو،
ڪيڪيءَ پٽريو ان ٿي ۾ پاڻي،
مٿن ٻليءَ جو لڳي ڏٺارڻ،

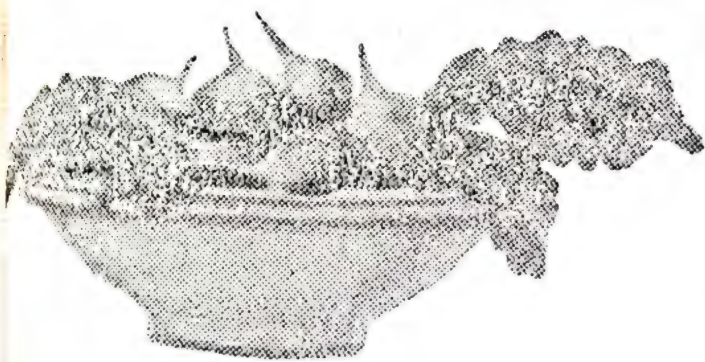
ٻيليءَ آمالڪ ڏوڏيو ڪنڌ،
پسي پيو سڀ ٻليءَ جو هنڌ!
وہي هليو سڀ ٿپي جو پاڻي،
خوش ٿي جنهن تي ٻلي نيمائي!
پنهنجي هنڌ ڏي ڪين ڏنائين،
پنهنجا چنبا وٺي چٽيائين!
ڪهڙي چري هيءَ بيلڙي!
ڪيڪيءَ جي جنهن سان دلڙي!

ڪڪيءَ ٻليءَ کي خوب ڪڍايو،
ڏاڍو آن سان پيار وڌايو،
چيائين، ”ٻلڙي ڪُجهه ته پرائي،
ماڻهوءَ وانگر ٻن ڳالهائي!“
ڪڪي چوي، ”ڇڻو ’بال ۽ باڻو‘!
ٻلي چوي، تيئن ”ميائو ميائو!“

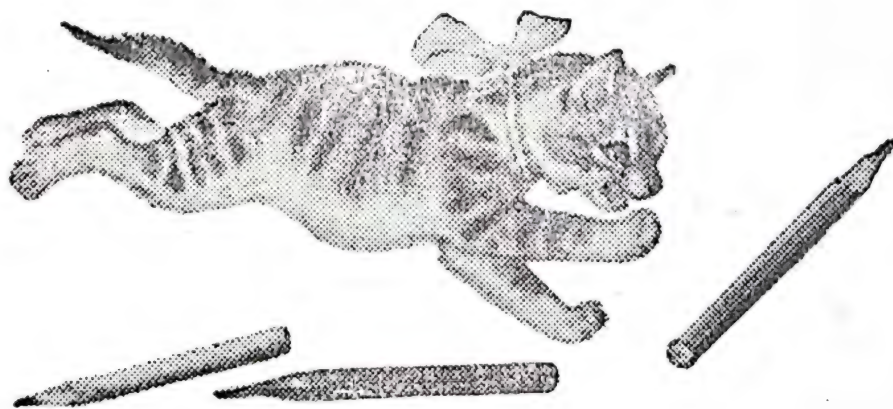

ڪڪي چوي، ”ڇڻو ’گهوڙو وڪڙا‘!
ٻلي چوي، تيئن ”ميائو ميائو!“
ڪڪي چوي، ”ڇڻو ’بَلَب جَلاڻو‘!
ٻلي چوي، تيئن ”ميائو ميائو!“
دل ۾ ٻليءَ جي ”کائو کائو!“
وات ۾ اُن جي ”ميائو، ميائو!“
ڪهڙي چري هيءَ ٻلڙي!
ڪڪيءَ جي جنهن سان دلڙي!

دل ڦل

ليمان، ڏاڙهون ۾ن هيڪاندا،
 ٻليءَ جي آڏو آچي رکيائين!
 ڪين پَسند ٻليءَ کي آيوُن!
 ڪيڪيءَ گهڙايا تَڪڙا تَڪڙا!
 خوشيءَ منجهان تنهن ايئن پُڪاريو:
 چچڙن جا ڪي مَزا ڪَرايو!
 ڪيڪيءَ جي جنهن سان دِلڙي!
 اڱڻ ۾، يا ڪمري ۾ پَڌر ۾،
 هڪڙيءَ ميز مَٿان نروار،
 ڇا چئجي، سا آن ڪيئن ليڪائي؟

پَڪڙن، چَنبڙن ۽ ڦيرائڻ،
 جَن ڪو ننڍڙو ڪُٺو ڏنائين!
 ٽِپا ڏنائين ڪُرسِيءَ تائين!

ڪيڪيءَ چيو، ”ڇو دير لڳايان،
 هين ٻلڙيءَ کي ڪُجهه ڪارايان!“
 تازا تازا صُوف ڪنيائين،
 مائو حلوو ڪيس ڏنائين!
 ٻليءَ نه ڪاڌري ڏي واجهايو،
 هيڪدم پنهنجو منهن ڦيرايو!
 ڪيڪيءَ وري انگور به آندا،
 ميوا هيڪ ٿالهيءَ ۾ وڌائين،
 ميوا، ماني، مال، مِٺايون،
 چَرِبيءَ سان گڏ گوشت جا چِچڙا،
 چِچڙن ڏي جَن ٻليءَ نِهاريو،
 ”ٿورا آهن، گهڻا گهڙايو!
 ڪهڙي چري هيءَ ٻيلڙي!
 ڪُٺو نه هو ڪوڪيءَ جي گهر ۾،
 پينسلن جي هُئي قطار،
 ٻلي ڪُٺي هڪ پينسل آئي،

گهر ۾ اُن کي لڳي گهمائڻ،
 پينسلن کي ائين ئي جهليائين،
 هنڌ ويهائو آتي ڇڏيائين،

تارا هين ڦوٽاري يا پنهنجا،
 ڊوڙن سان هين ڪين گهٽايو،
 چير هو ڪو دروازي جو،
 ٻلي انهيءَ تي ڊُڪي وڌيڪ،
 گهٽو ڊُڪي ۽ گهٽو پڳي،
 ڪهڙي چري هيءَ ٻارڙي!

وار ڪٿي ڪانڊاريا پنهنجا!
 تڪي هلن ۾ پاڻ مڻهايو!
 پينسل آن ۾ ڪيو ڦٽڪو،
 ننڍڙا چنبا ڪيائين ليڪ،
 پينسل آن ڪي هٿ نه لڳي!
 ڪيڪيءَ جي جنهن سان دلڙي!
 ڪيڪيءَ جي دل ۾ ٿيو خيال،
 ٻليءَ کي ويڙهيائين هيڪ شال!
 ويڙهي سڙهي، ٻلي ڪٽيائين،
 ڏاڍو آن ڪي پيار ڪيائين،
 ويٺي هيڪڙو باغ گهمڻ،
 ٻلڙيءَ سان پڻ راند ڪرڻ!
 ماڻهن، جو ٻلڙيءَ کي ڏٺو،
 ڪيڪيءَ کان سڀني هيءَ پڇو:
 ”تنهنجي هٿن ۾ آهي ڇا؟“
 سڄ سڄ چئو، تون ڳالهه اها!
 ڪيڪيءَ چيو، ”هيءَ منهنجي پيڻ!
 ميٽڙي ماڪيءَ جي چڻ ميڻ!“
 تنهن تي پڇيائون ٻيو پيرو:
 ”تنهنجي پيڻ جو منهن ڇو ميو؟“
 ڪيڪيءَ انهيءَ تي وئي پڪاريو:
 ”مئون ٿي هن ڪي وهنجاريو،
 ”هين جي دل هرگز نه لڳي،
 وهنجارڻ کان هيءَ وئي پڳي!“
 سڀن چيو، ”هيءَ ڇا ٿا ڏسون؟“
 هين جي منهن تي، وار، مڇون!
 ڪيڪيءَ چيو، ”هيءَ سڀنيون ٿي کائي!
 سڀن کي منهن تي ٿي چنڊڙائي!
 - گل ڦل

سڀين کي چو ٿا سمجھو وار؟
ڪيڪي جي هٿ مان ڏنڻين ٿي!
ويئي آسالك پيڇي پري!
”واه پليءَ جو آهي پڇو!
ڪيڪي جي جنهن سان دلڙي!“

پلي به سڀاڻي ٿي پئي؛
سهڻو منڙو خاصو ٻار،
کيس لڳا سڀ پيار ڪرڻ.

”سڀين سان هين کي آهي پيار،
اٿي پليءَ هيءَ مڙو ڪيو-
شال هٽائي، مٽي ڪري،
ماڻهن تنهن تي کلي چيو:
”ڪهڙي چڱي هيءَ پلڙي!“

هين کان پوءِ ائين جلدي،
۽ پڻ ٿي ڪيڪي هٿيار،
روز لڳي اسڪول وڃڻ،

سڀاڻي هڪڙي کان پڇيائون ته ”سچ ۽ ڪوڙ جي وچ ۾ ڪيترو
ڦير آهي؟“ چي، ”چار آگر، جهڙو ڪن ۽ اک ۾“ - يعني ڪنن ٻڌل
ڪوڙ ۽ اکين ڏنل سچ! اگرچ ڏسڻ لاءِ منجهن ڦير ٿورو آهي، پر
حقيقت ۾ تمام وڏو- جهڙو سچ سون، ڪوڙ پتل ۽ سچ مک جو ٻج،
ڪوڙ ڏک جو ٻج، سچ بهشت جو رستو، ڪوڙ دوزخ جو دڳ؛ سچ
خدا کي پسند، شيطان کي نه وڻي؛ ڪوڙ خدا کي ناپسند، شيطان کي وڻي؛
سچ سڀ هنڌ مان ٻائي، ڪوڙ سڀ هنڌ مان وڃائي؛ سچ ماڻهوءَ کي
مرڪائي، ڪوڙ ماڻهن جي پٽ وڃائي؛ سچ جهڙو چڱو ڪم ڪون،
ڪوڙ جهڙو بچڙو ڪون. تنهنڪري ماڻهوءَ کي گهرجي ته ڪن ۽ اک
جي ظاهري چئن آڱرن جي ڦير کي ٿورو نه ڄاڻي، سندن باطني ڦير کي ڏسي؛
ڪوڙ کي وِڪُ (يعني زهر) ڄاڻي کانئس پڇي، نه ته مرندي ۽ سچ کي
امرت (يعني آب حیات) ڄاڻي ساڻس وهنوار رکي، ته بچندو.
- ديوان ڪيولرام سلامتراءِ آڏواڻيءَ جي ڪتاب ”گل“ تان

موڪل جو ڏينهن

ڪردار

قمر: تيرهن ورهين جي سنهڙي پيلي - ٿوري چيڙاڪ،
ٿوري ويڙهاڪ - ٻارن جي باجي (وڏي پيڻ) - ناول پڙهڻ جي
شوقين، پر پنهنجي ڪلاس ۾ به هٿيار - ساهيڙي خيرڪا اٿس.
ضيا: عمر ڏهه سال - رنگ جو سانورو - اڳيان ڏند ٿورا
ٻاهر نڪتل، (سندس پائڙ پينر 'ڏند و شاه' چئي چيڙائيندا اٿس) -
بجليءَ جي ٺاه، ڏاه جو ڏاڍو شوق اٿس: پيچڪش، پڪڙ،
ٻه چار پيچ، ڪاٺيءَ جا ڪي ٽڪرا، ڪجهه ڪوڪا ۽ ننڍي
هٿوڙي سندس ڪتابن جي ميز جي خاني ۾ پيا ئي هوندا آهن -
اسڪول ۾ ماسٽرياڻيءَ جي ڳالهه ڪڏهن نه ٻڌي، نه سمجهي -
جڏهن ڏس، تڏهن پنهنجي باجيءَ جو پيو مٿو ڪاٺيءَ: "باجي،
پوءِ ڇا ٿيو؟ هان، ڇا باجي؟ جواب ڇا لکان؟ ٻڌاءِ نه باجي!"
رضيه: ڏاڍي ذهين، هٿيار، ٿوري شيطان - اسڪول ۾
سڀني جي لاڏلي - ساهيڙين جي ٽولي ته ساڻ هوندي ئي اٿس -
ڳالهين جي گهيرو - پائڻ پيڻن کان تيز - پر ويچاري ٿوري
ڪاري آهي! عمر اٿس اٽڪل ٽو سال.

سراج: سڀيئي "سجو" چوندا اٿس، تنهنڪري پڇيس ته
"نالو ڇا اٿي؟" ته چوندو: "سجو صديقي!" - گورو گورو،
شرير اکين، ۽ ڏنگين ڦڏين آگرين وارو ستن سالن جو هي
چوڪر ڏاڍو ذهين آهي - سست به هڪڙو ئي آهي - مار ڏيڻ

۽ مار کائڻ جو ٻڪو! جڏهن ڏسبس، ته دڪان لڳايو
وينو هوندو۔ وچ شهر ۾ جو گهر اٿس! ڳالهائڻ جو منو،
پر پڙهڻ ۾ ٿورو گهٽ وڌ آهي۔ سست جو ٿيو!

شاهد: سهڻي صورت ۽ پياري ۽ مرڪ وارو۔ هيٺس
ڳالهائڻ سکيو آهي۔ سڏ ڪبس، ته جواب ڏيندو: ”تي!“
نالو پڇبس، ته چوندو: ”تائڊ!“۔ توکي ڳالهائڻ ڪري، سڀني
کي ڏاڍو پيارو آهي۔ نخرو به اوترو ئي اٿس۔ رومال هٿ
اچي ويندس، ته نڪ چپو ڪري پيو ”اون... هون... ڦون...“
ڪندو، جهڙو ويچاري کي زڪام آهي!
ساجد: ٻن ٽن مهينن جو ڪمزور ٻارڙو۔

نظارو پهريون

موسم: اونهارو۔ آچر جو ڏينهن۔ وقت: صبح۔

[هڪ وڏو ڪمرو۔ چار ڪٽون
هڪ ٻئي سان گڏوگڏ وڇايون
پيون آهن۔ هڪ ڪنڊ ۾ ٻار
جو پينگهو۔ درجي هڪ پاسي
کاڌي جي ميز۔ ميز جي ٻنهي
سامهون ننڍي ۽ ٿپائي ۽ تي
ٽيليفون رکيو آهي۔ ڪمري ۾
ٻار جا رانديڪا پکڙيا پيا آهن۔
شاهد وينو راند ڪري۔ موٽر

زور سان زمين تي گسڪائي، وات سان پيو ”زون... زون...“
”پيا پيا!“ ڪري۔ ٻيا ٻار ميز تي ويٺا، نيرن ڪن۔]

قمر۔ اڄ سيرو اهڙو مزي جو ڪونه ٺهيو آهي۔

رضيه۔ توبه! باجي! توکي ته ڪا شيءِ وٺندي ئي ڪانه۔ سنو ته
ٺهيو آهي، پيو وري ڪيئن ٺهندو آهي؟

گل ڦل

قمر- نه ... اڳئين دفعي وارو وڌيڪ مزيدار هو. (چڙي) پر به
تو سان مان ڳالهائون؟ توکان ٿورو ئي پڇيم، جو لڳين ۽ ٻڪ ٻڪ ڪرڻ!
وڃ ۾ جواب نه ڏين، ته آرام نه اچيئي!

ضيا- پر، باجي! توکي هن چيو ڇا؟

قمر- چڱو، هاڻي تون چپ ڪرا!

سجو- باجي، او باجي! ٺهيو، کڻي پنهنجو سيرو مان کڻي ڏي!

قمر- چو؟

سجو- توکي نٿو جو وڻي!

قمر- تنهنڪري توکي ڏيئي ڇڏيان؟

سجو- اجايو زيان ٿئي، تنهن کان

ضيا (وڃ ۾) - ... تنهنڪري پوي پٺ پئجوءَ جي ۾!

(سڀئي کلن ٿا - هون ... هان ... ها آ آ ...)

قمر- شدو! او شدو! ... او شاهد، ٻوڙو آهين ڇا؟ وڃي بابلي کي

لوڏو ته ڏيئي اچ ...! شاباش ...!

(شاهد وڃي ٿو - ”با... بو... بابو...“ ۽ لوڏيس ٿو. لوڏو

ڏيندي، وات مان کير جي شيشي ڪڍي ٿو وٺيس، ۽ ساجد

روئن ٿو لڳي، ته پنهنجي آگر وات ۾ ٿو وجهيس، ۽ پوءِ کلي

ٿو - ”بابا... بوو... بابو... آ ... هي هي... پتاتو...“)

ضيا - باجي! ڏس ته شاهد آگر ٿو چوسائي ساجد کي!

قمر- هان، او شيطان... تون به گهٽ نه آهين! (آڻي وڃي پينگه

کان پاسي ٿي ڪريس. شيشي ساجد جي وات ۾ وجهي ٿي.)

(’ٽن... ٽن... ٽن...‘ ٽيليفون جي گهٽي ٿي وڃي.)

سجو (ڊوڙي وڃي ”سيور“ کڻي ٿو) - ٽن ٽن... ٽوٽا... يائو...

چيئون ميون ڇا... چئو - هلو... او، او، را... رانگ نمبر پليز!

(يڪدم گهٽائجي، فون بند ٿو ڪري ڇڏي.)

ضيا - سجو! ڪنهن کي ٿي چيڙايو؟

سجڻو۔ او ڀائي جان، ڪالهه منهنجي ڪلاسيءَ، مقبول، چيو هو ته
'مان صبح جو توکي فون ڪندس'، هان... مان سمجهيو ته مقبول جو
فون هوندو. پوءِ ڀائي جان، مان بيهي 'نن نُن ٺوٺا' ڪيو. پوءِ وري
'هلو' جو ڪيس، هان، ته ڇاڇا، احمد، هو. بابا جو ٿي پڇيائين. مان چيو
ته بابا کي مٿان ڪٿي چوي ته مان فون تي گڙ ٻڙ پئي ڪئي، تنهنڪري
چيو مانس ته 'رانگ نمبر!' تون به نه چئجانءِ بابا کي، ڀائي جان! هان؟
قمر۔ ڇا؟ ڇا بابا کي نه چوي؟

سجڻو۔ او ڀائي جان، نه نه، باجيءَ کي به نه، هان ڀائي جان؟
ضيا۔ هن دفعي ٺهيو نه چوندس ڪنهن کي به، پر ٻئي دفعي
مستي نه ڪجانءِ فون تي. ڇا چوندا ماڻهو ته ڪهڙا بد تميز ٻار آهن...
هاڻي هل، ته ٿيل لئمپ ٺاهيون.

سجڻو۔ ڇا، ڀائي جان، ڇا هلي ٺاهيون؟
ضيا۔ ڇا! اڙي ميز تي رکڻ جي ٻئي. توکي اهو به سمجهه ۾ نٿو
اچي! سينئر بڪ ۾ نه آهي۔ 'ٽي فار ٿيل لئمپ'.
سجڻو۔ نه، ڀائي جان آتي 'ٽي فار ٽاءِ (toy)' آهي!
ضيا۔ چڱو، هاڻي ماڻ ڪر! هل ته هيٺ هلي آها ٺاهيون. ميز
مان به اسڪرو ڪڍي اچ!

رضيه۔ ڀائي جان لغڙ نه آڏائينداسي؟
قمر (وچ ۾ ٿي)۔ چوڪري ڪين جهڙو چوڪرو! لغڙ آڏائيندي،
چڊي چڊي، اٿي ڏڪر، بٽ بال... پيو اچيئي ڇا ٿو!
رضيه (منهن سڄائي)۔ پر باجي، مان توکي ته نٿي چوان ته هلي
تون ڪيڏا!

قمر۔ مون کي چوين به، ته نه هلاڻءِ. تووانگر ٿوري ئي آهيان!
ضيا۔ رضيه! لغڙ شام جو آڏائينداسي. هاڻي ڪوئي تي آس آهي؟
آپا ڏسندي، ته ناراض ٿيندي.

آپا (ماءُ) جو آواز۔ رضيه، او رضيه! قمر ڇا ٿي ڪري؟
رضيه۔ باجي ناول ٿي پڙهي!

قمر - چپ، چغاخور! ناول ٿي پڙهان، ڪين ڪتاب ٿي ڏسان!
 آڀا - انهيءَ کي ناول کان فرصت ملندي به ڪڏهن؟... چڱو،
 رضي، تون وڃي شاهد کي وهنجار. موڪل ڏينهن ته ڪجهه ڪم ڪريو!
 رضي - شدو! 'نائين نائين، گل گل'، واه واه! هل 'نائين نائين'
 ڪلون! (شاهد کي ڪٿي وڃي ٿي..... سندس چمپل جي ڪڙيءَ جو آواز
 پري جهڪو جهڪو ٿيندو ٿو وڃي).

نظارو ٻيو

ساڳيو ڏينهن. وقت: منجهند

[ساڳيو ڪمرو. قمر ليٽي ناول پڙهي رهي آهي. ٻيءَ ڪٽ تي
 رضي ويٺي، چانهه دانيءَ جي گديءَ جي چَوَ پَري. ٽينءَ ڪٽ
 تي شاهد ستو پيو آهي. پينگهي ۾ ساجد روئي ٿو...]

قمر - رضي... آئيئي رضي... ساجد کي لوڏو ڏي! ڪرين الائي ڇا ٿي؟
 سڄو، او سڄو، اها ڪوئيءَ ۾ ڇا جي ڪڙ ڪڙ لڳائي اٿئي؟ ساجد کي آٿاريءَ
 هاڻي شاهد کي آٿاريندين ڇا؟ رضي، ٻڌين نٿي ڇا؟

سڄو (ڪوئيءَ مان) - باجي! مان ڇا ٿو ڪريان؟ پنهنجو دڪان
 لڳايو اٿم، پيو ڪجهه ٿوروئي ٿو ڪريان!

رضي - باجي، توبه آهي! پرڻ به نٿي ڏين... (ٻڙ ٻڙ ڪري ٿي.)
 پاڻ سڄو ڏينهن ڪتاب پڙهي ٿي... ايترو نٿو پڄيس ته هٿ وڌائي ڪٿي
 پينگهو لوڏي... باقي ٻين تي رعب ٿي جمائي... (اٿي پينگهي کي لوڏو
 ٿي ڏئي، پر ڪجهه دير کان پوءِ.)

رضي - باجي، او باجي! صبح پاڻ ڳائيندي آهي؟
 قمر - نه.

رضي - باجي، رات واريءَ فلم ۾ ڪهڙي نه سهڻي ٿي لڳي! ڊانس
 ڪندي ته اصل ڏاڍي ٿي وئي... پر، باجي، سنتوش وڃي ٿو ٿلهو
 ٿيندو... نخري مان وڃي هٿ چڪي ٿو ڳالهائي. دليپ آخر
 دليپ آهي... اهڙو ٺهندو آهي، جو بس ڪانهي.

قمر -

قمر (چڙي)۔ 'بک بک، بک بک'... مٿو کائي چٽ ڪ
اٿيئي. موٽي نه ڏسو توهان ڪو ناٿڪ. ڏسي ٿي ته ڪتاب ٿي پڙهان،
تڏهن به وڃ ۾ پئي 'ٿر ٿر، ٿر ٿر' ڪندي.....

(رضيه منهن سڄائي، ڪٿي ماڻ ٿي ڪري)

(ڪوئيءَ مان سڄوءَ جو آواز ٿو اچي، ۽ آهستي آهستي وڏو
ٿيندو ٿو وڃي ".... نش، نا... هت تير ڪي! ڪيسا گهونسا مارا!
گدھا، هم سي اٿڪتا هي (اٿڪين ٿو)؟ تم ڪو نهين معلوم، هم
ٿارزن هي! بڙا طاقت والا هي هم. هماري هاٿ ديڪو ڪٿي
مضبوط هين. هم تم ڪو ايڪ هاٿ سي آنا ڪر وه سامني والي
پهاڙ ڪي چوٽي پر ڦيڪينگا. ديڪو به شير بهي هم سي ڊرتا هي!
ڪيسا پونچ (پچ) دباڪي هماري ساٿ ساٿ چلتا هي! هم جنگل
کا بادشاه هي..... همارا باپ تيس مار خان ديو ٿا.... وه ساري
دنيا ڪا بادشاه ٿا.... هم پي ايڪ دن بادشاه، بنيگا - ٿارزن بادشاه!
نش... ها - ها ها... مرگيا! - بس لڙائي ختم. هاڻي دڪان کولڻ جو
وقت ٿيو آهي...." اٿي، الماري کولي ٿو - مٿئين تختي تي ڪپڙا
رکيا اٿس، وچئين تختي تي ڪتاب هڪ ٻئي جي هيٺان مٿان بي ترتيبيءَ
سان پيا اٿس، هيٺئين تختي تي دڪان سڄايو اٿائين: سگريٽن جا
ٻه ٽي ٽڪراءَ ڪي خالي ماچيس، هڪ ننڍڙي شيشيءَ ۾ ٿورا پگڙا،
ٻيءَ ۾ مٺيون گوريون، ٽينءَ ۾ ڪٽمنا سگريٽن جي ڊڀن جي پڙن
مان ٺهيل تارازي، ٻه چار پٿر وٽن طور، پان جي پتي جا ٽڪر
آلي ڪپڙي ۾ ويڙهيل، ڪريم جي هڪ شيشيءَ ۾ ٿورو چونو،
ٻيءَ ۾ ٿورو ڪٽو، سوپاريءَ جون ڪي تڙون، سينٽ جي خاليءَ
شيشيءَ ۾ ٿورو پاڻي پيل - پان ٺاهي وري اها شيشي مٿان چڙڪائيندو
اٿس ۽ خوشبوءِ وارو پان پوري هڪ 'آني' ڏيندو آهي، وڏ
۽ ڦوڏني جي ٽڪي به هڪڙيءَ ڊييءَ ۾ رکي اٿس، جو سندس
ڏاڏي هروقت پئي وڏ ۽ ڦوڏني جي ٽڪي چهاڙيندي آهي...
الماري کولي، ڦاٽل رومال ٽڪر سان سامان آهستي آهستي ڇنڊي
ٿو. "ڪٽل ڪيا، ڪل ڪيا، همارا دڪان ڪل ڪيا. هي ڪوئي

سگريٽ پني والا ... پان ڪاني والا ... وڌف پي هي هماري پاس ...
 پيٽ ڪي درد ڪي لئي ڦوڏني ڪي ٽڪي پي هي! ڪل گيا
 دڪان ... جسڪي پاس پيسي هين، وه آجائي، جلدي ... ڪي ڪها؟
 چونا زياده لگاؤن! بهت اچا، پائي جان ... زياده چونا لو ... ڪٿا
 مارون، ڪٿا مارون ... هان، هان ... لي لو به ڪٿا پي مار ديا.
 پان ساهه چاهئي، مينا يا ڪپوري؟ ... ڪپوري! هان هان، اصل
 ڪراچي ڪا تماڪون هي ... ايسا اور ڪي پاس نه مليگا. آپڪي
 لئي خاص منگيا هي ... آپ همارا پرانا گراهڪ هو ني! چلو،
 به لو ڪراچي ڪا تماڪون ... ”ضيا ٻڌندو ٿو اچيس).

ضيا - اڙي چريا، ٽنڊڻ! ’تماڪون‘ نه، ’تباڪو‘. ’ڪراچيءَ
 جو تماڪون‘ ٿوروئي چوندو آهي هو پناهگير پان وارو. ’مراد آبادي
 تباڪو‘ چوندو آهي. وڏو دڪان وارو بڻيو آهي! اچيس ڪجهه به نٿو ...
 سڄو - هان هان، ياد آيم. چڪ ٿي ويئي. پائي معاف ڪج، هيءَ
 زبان آهي چم جي، ڪنهن نه ڪم جي! مراد آبادي تباڪو، پائي اصل
 مراد آبادي تباڪو هي ... جلد آؤ! مراد آبادي، اصل مرادي تباڪو ...
 هم خراب مال نهين بيچتا ... اصل نامرادي تباڪو، نامرادي تماڪون
 پائي نامرادي تماڪون ...

(’ها ها ها ...‘ قمر، ضيا ۽ رضيه زور زور سان تهڪ ڏيئي
 ڪلن ٿا ... ويچارو ننڍڙو دڪاندار حيرت مان چپ ٿو ٿي وڃي.
 جڏهن اڃا به ڪل جو آواز بند نٿو ٿئي، ته واکو ڪري پڇي ٿو ...
 ”پائي جان چو ٿا ڪلو، توهان سڀ؟ هان؟“ الاءِ نه، پائي جان،
 چا ٿيو ... مان ڪجهه ڪير چا؟“ ڪل جو آواز تيئن زور سان ٿو
 اچي ... پوءِ آهستي آهستي گهٽبو ٿو وڃي.) (پردو ڪري ٿو.)

نظارو ٿيون

ساڳيو ڏينهن. وقت: سج ٻڌتر ۾ آهي.
 (هيءَ ماڙ تي قطار ۾ ڪٿون پيون آهن. چٽڪار ٿيو پيو آهي. ڪٿن
 تي بسترا مٿن کان ويڙهيا رکيا آهن. پاسي کان، ٿورو پريرو،
 ڪورا دلا پريا گهڙامنجين تي رکيا آهن. آتي ئي بورچياني چچ

۾ ويئي جانور صفا ڪري۔ ڀرسان ئي پاڻيءَ جو ٿال ڀريو رکيو
اٿس۔ شاهد جانورن جون مليون ڀري، ٿال ۾ وجهندو ٿو وڃي.
مٿن واريءَ کٽ تي آڀا، ٻارن جي ماءُ، ويئي چڙيون سبي، ۽
مٿل ساجد کي پڪو ٻه ڀئي هڻي. ۽ ٽي ڪٽون ڇڏي، ٻرينءَ کٽ
تي قمر ويئي ڪاغذ تي نقشو آتاري.)

بورچيائي۔ اما، او قمر بيبي! ڀائڙي کي ته ڪٿـ چانور ٿو زبان ڪري.
قمر (خارن مان)۔ توبه مائي! رضيه کي نٿي سڏين، ڪوئي نه
ٻيئي راند ڪري، مان ڏسين نٿي ڪم ڪري رهي آهيان!
آڀا۔ موڪل جو سڄو ڏينهن بيڪار وڃائي، هن مهل ڪتاب ڪڍ
۾ کڻي ويهي رهينءَ! نه ڪپڙا استري ڪيئ، نه اسڪول جو يونيفارم
ڌوئڻ، نه ننڍن ڀائرن جا ٿي ڪٻاٽ سڌاريڻ! هي چڙيون اڳئين هفتي
ڏنيونمان، ته هڪ سبي، وري رکي ڇڏيئ۔ اڄ به ياد ڪونه آيئ! جيئن
درجا وڃو چڙهندا، تيئن ناڪارا ٿيندا ٿا وڃو. رڳو هاءِ گهوڙا، شرارت،
هٿ پٽ۔ گهر مٿي تي کڻي ٿا ڏيو. ڪو ڪم چنبو، ته پڙهڻ جو
بهانو...! (نوڪر کي سڏ ڪري) گلو، چوڪرا! شاهد بابا کي هيٺ
کڻي وڃ، وڃي گهمائينس.

(چوڪرو شاهد کي کڻي وڃي ٿو)

(ضيا، رضيه ۽ سڄو مٿي ڪوئي نٿي لغڙ اڏائيندي ڏسجن ٿا.

سڄو۔ پاڻي جان، پيچ ٿو لڙا وٺي!
بل ڏينس، پاڻي جان! هاڻي ڍل ڏينس:
چڪينس... چڪي وٺينس.

رضيه۔ ڏسجان، پاڻي جان، مٿان
”هن جو مانجهو اسان جي کان تڪو
نه هجي، ته لغڙ ئي ڪاٿا ڪري
ڇڏي اسان جو... او، او پاڻي جان!
هوڏانهن ڏس، اچي لغڙ ڪاري کي
ڪاٿا ڪري ڇڏيو!

سجڻو۔ تون هڪ ٻي به گلاتي ڏيار لغڙ ڪي، ته پڇ پختو ٿئي.
 او ائين. هاڻي چڪي ڏينس... زور سان.
 رضيه - اڙي! اسان جو ئي لغڙ ڪاٿا ٿي ويو...! مان ته چيو مانءُ
 پاڻي جان، ته هن جو مانجهو پڪو نه هجي، پر تون سجڻو جي چئي لڳين.
 هاڻ لغڙ ٿي ڪاٿا ڪرائي ڇڏي. ٻئي دفعي هن جو چوڻ متان مڃين.
 سجڻو۔ مون کي ڪهڙي خبر هئي ته هن جو مانجهو ڪو پڪو آهي!
 (هو ائين وڙهندا، گوڙ ڪندا، سڀ هيٺين ڪوٺي تي لهي اچن ٿا.)
 ضيا (قمر کي پڙهندي ڏسي)۔ اڙي، هوم ورڪ [گهر جو ڪم]
 ته مون کي به ڪرڻو آهي! اڙي پر منهنجي ته ٿيسٽ [ڪچو امتحان] آهي!
 ياد ٿي ڪونه رهيو مون کي ته... (گهٻرائجي ٿو وڃي.)
 رضيه - مان کي به ته پوئڙي لڙڻ ڪرڻي [بيت ياد ڪرڻو] آهي!

قمر۔ مون کي ”گڊ مئنرس“ [چڱا
 اخلاق] بيت به ياد ڪرڻو آهي. ۽ اسپيلنگ
 [صورتخطي] به...

سجڻو۔ اسپيلنگ ته مان کي به ياد ڪرڻي
 آهي. پر مان کي ته حساب به ڪرڻا آهن!
 رضيه باجي، ٽيون ڏينهن جيڪي حساب تو
 ڏيکاريا هئا، سي سڀ ميس [ماسٽر يا ٿي]ءَ
 رانگ [غلط] ڏنا۔ چيائين ته ”اسٽيپ باءِ اسٽيپ
 [ڏاڪي ٻڌاڪي] ڪر.“ بيھ توکي ڏيڪاريان
 ٿو. ڪتاب ڪٿي اچان...

(ٽيئي پنهنجا پنهنجا ڪتاب ڪٿي اچن ٿا، ۽ پنهنجي ۽ پنهنجيءَ ڪٽ
 تي ويهي پڙهڻ لڳن ٿا. ضيا جو منهن لٿل آهي۔ گهٻرايل ٿو
 لڳي. رضيه بيت ٿي ياد ڪري.)

رضيه (بيت ياد ڪندي)۔ ”رڪڻي ڪو رڪڻي ڪو، ”آئي
 ايم آپيڃن۔

[غرغون غون، غرغون غون۔ مان هڪ ڪبو تر آهيان...]

سجوه (اسپيلنگ ٿو پڪي ڪري) - آر - او - پي - اي ۱۰۰ روپ - "روپ" معنيٰ "نوڙي". ايف - اي - اين ۱۰۰ فٽن - معنيٰ "پڪو" ايس - اين ۱۰۰ سنيڪ... رضيه باجي، "سنيڪ" معنيٰ "نانگ" نه؟
قمر - ها.

سجوه - اسپيلنگ ته پڪي ٿي، هاڻي پوئڙي ياد ڪندس.
"ارلي رائيز ائڊ ارلي گو ٿو بيد،
"سي گڊ نائيٽ ٿو يوئر مدرائڊ ڊيد."

[صبح جو جلد اٿو، ۽ رات جو جلدي ماءُ پيءُ کي شب بخير چئي سمهي رهو]

ضيا - سجوه، آهستي پڙه ۱۰۰ باجي، مائينس ٽوئنٽي ٿو اڪس (22x) -
مان مائينس ٽوئنٽي اڪس (20x) - ويا، ته ڇا بچيو؟
قمر - سولو ته آهي - باقي مائينس ٿو اڪس (2x) - بچيو. توکي ايترو به نٿو اچي؟

ضيا (ٿوري ۽ دير کان پوءِ) - پلس فائيو اڪس انٽ مائينس ٿو اڪس (5x x - 2x) ڇا ٿيندو؟ پلس ڪين مائينس ٽين اڪس؟ هان باجي؟
قمر (رڙ ڪري) - ضيا! پلس انٽ مائينس، مائينس [-x = -] ٿيندو - سو دفعا اهو هجيو اٿيئي! اهو نه آيو، ته الجبرا به ڪانه اينديءَ.
اهو سمجهي ڇڏ. ڪند ذهن ڪنهن جاءِ جو.

رضيه (وچ ۾ ٿي) - پاڻي جان، هڪڙو پاڪستان نقشي جي هڪ پاسي آهي، ته ٻيو وري ٻئي پاسي - ائين ڇو ڪيو اٿن؟ ٽڪر هٿ، ٽڪر هٿ هٿن جي بجاءِ، هڪ هنڌ هجي ها، ته جيڪر ڇا ٿئي ها!

ضيا - الاڻي ڇا ٿئي ها - مون کي ڪهڙي خبر؟ وڃين جن ڪيو آهي، تن کان پڇ. سڀ مون کان پڇندين؟ 'هيئن ڇو ٿيو، هيئن نه ٿئي ها، ته جيڪر ڇا ٿي پوي ها'... الا، لا، چوڪري آڪا سر پٽو! مٿو ڪائي ٿي وڃي. هون...
قمر - ڏٺم نه، ائين ٿيندو اٿيئي. جڏهن پاڻ منهنجو مٿو ڪائيندو آهيان پڇ پڇ ڪري، تڏهن ڪونه خار لڳندا اٿيئي، جو هن جي هچڻ تي 'الا' ٿو ڪرين!

سجڻو (وچ ۾ ٿي) - رضيه باجي! تو انٽ نائن [۲ × ۹] ڇا ٿيو؟
 رضيه - تنهنجو سر! ٿيل [ڪوڙا] چڱيءَ طرح ڇو نه ٿو ياد ڪرين؟
 جڏهن مان پڙهڻ ويهنديس، تڏهن توکي به ياد ايندو.
 قمر ("گڊ مئرس" ياد ڪندي) - هيلپ يوئر مدر ۽ بي آ گڊ گرل
 [پنهنجي ماءُ جي ڪم اچ، ۽ سٺي چوڪري چواءِ!] ٽاڪ سئيٽلي ۽
 بي آ سئيٽ گرل [منو ڳالهائڻ، ۽ مٺي چوڪري چواءِ!]
 رضيه (جلدي) - پر باجي تون ته آڀا جو ڪوئي ڪم ڪونه ڪندي
 آهين، ۽ نه وري اسان سان منو ڳالهائيندي آهين؟
 قمر (چڙب ڏيئي) - ڇپ ڪر، تنهنجو ڇا؟ ائين وچ ۾ نه پنهنجو
 نڪ ٽيندي ڪر! آئي آ وڏي ويڇاري.

(جهٽ رکي وري پڙهي ٿي.)
 "لو" يوئر لٽل ونس، ائند بي آ نائيس گرل
 [پاڻ کان ننڍن کي پيار ڪر، ۽ سٺي چوڪري چواءِ!]
 ضيا - پر باجي، تون "گڊ مئرس" ڇو ٿي پڙهين؟
 قمر - ڇا مطلب؟

ضيا - باجي، ڪهڙو فائدو!

(قمر تيز آڪين سان ڏانهس نھاري ٿي... ڪتاب بند ڪري،

خارن مان ڪٽ تان آئي، بورچيخاني ۾ وڃي ٿي...)

قمر (بورچيائيءَ کي) - مائي، ماني تيار آ؟

بورچيائي - ها بيبي! سڏيو آڀا بيبيءَ کي ته ونڊي ڏيو...)

قمر (واڪو ڪري) - آڀا، بڪ لڳي آهي...

آڀا (اندران ڪمري مان اچي) - ها پليٽون رک ميز تي، ته ماني

ڏيانو... توهان به آڻو ٻارو، دير ٿي ويئي آهي... بتيءَ کان ايترو پري

ويٺا پڙهو، تڏهن ته مٿن ۾ سور پويو ٿو. پڙهڻ ايندو ٿي رات جو

ياد، ته پلي اڪيون خراب ٿينو... آڻو ٿا، ڪين..... جلدي ڪريو!

رضيه - پر آڀا، اسان کي ته اڃا الاهي پڙهڻو آهي. اسان ڪٿي پوءِ

ڪائينداسين. باجيءَ کي بڪ لڳي آهي. ته پلي ڪاٺي ڇڏي. اسان کي

نه ته ميس [ماسٽريائي] سزا ڏيندي.

آپا - نه، سڀئي گڏ ڪائيندا... ڏينهن جو پڙهڻ نه ياد ايندن! سڄو ڏينهن نچي ٿي وڃائيندا! موڪل جي ڏينهن ته آرام به نصيب نه اٿن. پوءِ اڌ رات تائين ويٺا ڪتابن سان اک ٻوٽ ڪندا. صبح جو آٿاري آٿاري، بيزار ٿي، ته آٿڻ جي نه ڪندا. مان پڇان ٿي ته توهان کي لڏڻ مهل ٽپڙ ڇو ياد ايندا آهن؟ ڏينهن جو ڇو نه پڙهي رکندا آهيو؟ آٿو جلد ڪيو! ماني ٿيل تي رکي آهي - ٿري ويندي ...

(ٿيئي ٻار بي دل يا اٿي، ڪتاب ويڙهي رکن ٿا. ضيا جو منهن روئڻهارڪو آهي - شايد سڀاڻي جي امتحان جو خيال ٿو ستائيس. رضيه به ٿوري فڪرمند آهي. کيس بيت اڃا پورو ياد ڪونه ٿيو آهي... ماني ڪاٺڻ کان فوراً پوءِ، سندن ماءُ پيءُ پڙهڻ ڪونه ڏيندن... پوءِ ته وري ننڊ ايندين... سڄو البت بي پرواهي سان وينو ڪاٺي - کيس مار جو ڊپ خيرڪو ٿئي. پليٽن ۽ چمچن جا آواز گهٽبا ٿا وڃن...)

(پردو ڪري ٿو)

نوٽ: ٻارو! پرديسين اچي اسان جو ديس وسايو آهي. انهن جي ٻوليءَ جو اثر هنن ٻارن تي به پيل ٿو ڏسجي، جو ”ادا“ جي بجاءِ ”پاڻي جان“، ۽ ”اديءَ“ جي بدران ”باجي“ ڪوٺڻ جو رواج ٿي پيو آهي هنن ۾. ’سڄو‘ ته راند ڪندي به اردو ٻوليندڙ ٻارن وارو بنجي ويهي رهيو آهي! شايد پاڙي ۾ ڪو سنڌي ٻار وارو ڪونه هو! ٻي زبان سکڻ سچ پچ ڏاڍي سٺي ڳالهه آهي، پر پنهنجي ٻوليءَ جي حفاظت ڪرڻ به هرڪنهن کي جڳائي. آهي نه ائين؟

وطائي فقير جا گفتا

چون ٿا ته، هڪ ڀيري، وٽايو فقير ڪنهن پاسيري پيچري سان اڪيلي سر پئي ويو، ۽ سندس بوجڻ جي پلانڊ ۾ هڪ ڪلدار رڀيو ٻڌل هو. خيال آيس ته، مٿان هن اڪيلي ۽ واٽ تي ڪو چور نه گڏجي وڃي، جو نه رڳو ڪاٺس رڀيو ڦري پر هڻي کيس به ڦٽي وجهي، سو چا ڪيائين جو

رڀيو چوڙي ڪٿي گس جي ڀرسان بيٺل اڪ جي پاڙ ۾ رکيائين، ۽ پوءِ خدا جا شڪرانا بجا آڻيندي، چيائين ته ”اي ڏٺي منهنجا! چڱو، جو هن جزا مان جند ڇڏائي. هاڻي هٿين خالي ۽ ڪي ڊپ ڪونهي! نڪي هرڙ ۾ ڪي هوندو، نڪي ڪير ڦريندو.“ ائين چئي، اٿي پنڌ پيو. ڪجهه وقت گذري ويو، ۽ واءُ لڳڻ سببان،

رڀي مٿان مٽي ۽ جو ته، وري ويو. هڪ ڏينهن، ڪو مسافر ساڳئي گس تان اچي لنگهيو، ۽ قضا حاجت لاءِ اچي انهيءَ اڪ جي پاڙ ۾ ويٺو. رڀي واريءَ جاءِ تي، جو پاڻي پيو، سو مٽي لهي ويئي، ۽ هيٺان ڪلدار چمڪڻ لڳو. بنا هڪ جي، هن يار به جهٽ ڪري ڪٿي هٿ ۾ کنيو. ڀانيائين ته اهو اڪيلو رڀيو ڪونه هوندو، پر اتي پڪ ڪو خزانو پوريل آهي! سو سڀري وڃي مزور وٺي آيو، ۽ اچي کوٽائڻ شروع ڪيائين. چوڌاري کڏون لڳي ويون، ۽ اڪ پاڙن سوڌو ڪٿي ٻاهر ڪيائون. پر هئا ڪاريءَ وارا ڪڪ، سو ملين ڪي به ڪين. نيٺ سور پئي، ڪڪ ٿي، روانا ٿيا. هڪ ٻن ڏينهن بعد، وٽايو به وري ساڳئي انهيءَ گس تان اچي لنگهيو. ڏسي ته، مار، چوڌاري کڏون لڳيون پيون آهن، ۽ اڪ پاڙ سوڌو ٻاهر

پيو سڪي! اتي، پئي هٿ مٿي ڪئي، چيائين ته ”شڪر اٿئي اي منهنجي
مولي! جيڪڏهن آءٌ انهيءَ رپئي مان چند نه ڇڏيان ها، ته مون سان
ساڳي انهيءَ اڪ واري ڪار ٿئي ها!“

چون ٿا ته هڪ پيري، وطايو فقير ڏسي ته هڪ گهورڙيو پير

گدرا وڪڻي. کيس رڳو چار
پئسا ٻڌڻ ۾ هئا، سي ڪڍي
ڏنائينس... ۽ گهورڙئي کيس
هڪ چڱو ٺاهو ڪو گدرو ڪئي
ڏنو. وطائي ڏٺو ته گهر ۾
ماڻهو گهڻا آهن ۽ هن هڪ
گدري مان پورتي ڪانه
ٿيندي: پر وڌيڪ پئسو به
وٺس ڪونه هو، سو ويچار
ڪيائين ته ”گهورڙئي جي
آڏو گدرون جو ڍڳ لڳو پيو
آهي. سوال ڪريانس، ته من
هڪڙو ڪٿي ڏسي!“ اهو
سوچي، چيائينس ته ”هڙ ۾

پئسو ڪونه اٿم، جو پيو گدرو وٺان، پر پويان آڪهه وڌي آهي، ۽
هن هڪ گدري مان ته کين ڦار ڦار به هٿ ڪانه ايندي. سو سائينءَ
جي نالي تي ٿو توکي سوال ڪريان ته نام خدا، انهيءَ مولائي جي محابي،
هڪڙو پيو گدرو ڏيار!“ گهورڙيو ڪجهه ويرم ته ڪاوڙ وڃان گهور
ڪري ڏانهس ٺهاري لڳو، ۽ آخر خفا ٿي، ڪُسندي ڪُسندي هڪ
اهڙو ڪنو ڦٽل گدرو هٿ ڪيائين، جو پايائين ته ڪوبه ڪونه وٺندو.
سو اهو ڪٿي وطائي فقير جي هٿن ۾ هنيائين. وطائي، هيءَ لقاءَ ڏسي،
گدرو تريءَ تي رکي، ڪٿي مٿي ڪنيو، ۽ ڳوڙهن ڀريل اڪيون آسمان
ڏي ڪُندي، چيائين ته ”اي الله! ماڻهن وٽ تنهنجو قدر اجهو اهو
آهي! تنهنجي نانءَ ۽ نالي تي اجهو هيءَ مليو اٿم! ڏسان ٿو ته ماڻهن
وٽ تنهنجي نالي کان چئن پئسن جو مان مڙيوئي مٿي آهي.“

تمام
ڪي پئي ۽ تو
پئي شهر ڏا
ڪندي ڪند
گهڻي بار سب
پئي هئي. س
پن لاءِ هر
رهيو. هوڏان
ڪٿن ۾ به
گڏم مار
'مالڪ ڪي
هوڏانين سند
آهي؟ پنڌ ڪ
مون کي لڪ
ڪونه چرندس
اهو خيال
هوڏانين مالڪ
ڪٿن ٻيئي ر
۽ گهڻي پيو. پر
۽ ٿيندي ٿيندي
اتي مالڪ
اتي پيار جي ٿو
۱۹۵۹ع

گڏه آخر گڏه

تمام جهوني زماني جي ڳالهه آهي ته هڪڙو گڏه پنهنجي مالڪ

کي پٺيءَ تي کڻي، هڪڙي شهر کان
ٻئي شهر ڏانهن پئي ويو. گڏه پنڌ
ڪندي ڪندي، ڏاڍو ٿڪجي پيو.

گهڻي بار سبب سندس چيلهم چٻي ٿي
پئي هئي. سو رستي ۾ هلندي، ساڻي
پٺڻ لاءِ، هرهر ٿورو وقت بيهي ٿي
رهيو. هوڏانهن مالڪ لڪڻ سان کيس
ڪٿڻ ۾ به وسان ڪين ٿي گهٽايو.

گڏه مار کائي کائي، سوچڻ لڳو:

’مالڪ کي به پٺيءَ تي کنيو اٿم، ۽

هوڏانهن سندس بار جي ڳوٺ به منهنجي پٺيءَ تي! هيءُ ڪٿان جو نياڻ
آهي؟ پنڌ ڪري ڪري، هاڻ ته ڏاڍو ٿڪجي پيو آهيان. وڌيڪ مالڪ
مون کي لڪڻ سان کڻي ڪيترو به ڪٿي، پر مان هڪ وڪ به اڳتي هاڻ
ڪونه چرندس.

اهو خيال ڪري، گڏه اڳتي هلڻ کان صفا نابري واري بيهي رهيو.
هوڏانهن مالڪ ڪاوڙ ۾ پر جي پر جي، گڏه کي وري به لڪڻ سان خوب
ڪٽڻ بيهي رهيو. نيٺ هو گڏه کي لڪڻ سان ڪٽي ڪٽي، بنهه
ٿڪجي پيو. پر گڏه چوي ته ’چرڻ جنهن جو نالو، سو آڻ ڄاڻان ٿي ڪونه!
۽ ٿيندي ٿيندي، ائين گهڻو وقت گذري ويو.

اتي مالڪ سوچڻ لڳو: ’جتي مار مان مطلب سڏ نه ٿيندو آهي،
آتي پيار جي ٿوري ٻڄڪار جادو ڪري ڇڏيندي آهي!‘

گل ٿل

پوء مالڪ گڏھ کي پيار جون ٻُڄڪارن ڏيئي، چوڻ لڳو: ”پيارا گڏھ، مان ويٺو عجب کان ته توکي ٿي ڇا ويو آهي؟ سڄ ڪيترو نه مٿي چڙهي آيو آهي! جلد ٿي، ته پنڌ پئوڻ!“

مالڪ کي منو ڳالهائيندو ڏسي، گڏھ وائڙو ٿي ويو. گڏھ پنهنجي مالڪ کي چوڻ لڳو: ”منهنجا مالڪ! توهان مان پنهنجي جان قربان ڪرڻ لاءِ تيار آهيان، پر ڇا ڪريان! توهان کي ۽ توهان جي ٻار کي ڪٿي ٽڪجي پيو آهيان!“

مالڪ خيال ڪرڻ لڳو ته ”ڪڏهين ڪڏهين گڏھ کي به“ ”ابو، ٻٽ“ چئي ڪم ڪندو آهي. اهو ويچار ڪري، گڏھ کي چيائين: ”گڏھ بابا! ڇڏ هائي انهن تالن کي. آٽ، مون کي جلدي شهر وٺي هل!“

انهيءَ تي گڏھ کيس جواب ڏنو، ”منهنجا مالڪ! مان توهان کي ته پنهنجي پٺيءَ تي کڻي هليڻ لاءِ تيار آهيان، پر توهان جي ٻار واريءَ ڳوٺ کي نه!“ مالڪ انهيءَ تي کلي چوڻ لڳو: ”تنهنجي اها مرضي آهي ڇا ته اسين ڳوٺ اتي ڦٽي ڪري هليون؟“ گڏھ جواب ڏنو: ”نه، مالڪ، نه! توهان منهنجي پٺيءَ تي چڙهي هلو، پر ڳوٺ کڻو پنهنجي مٿي تي، آءُ اها ڳوٺ ڪونه کڻي ههندس.“

مالڪ دل ٿي دل ۾ کلي ڏنو، ۽ سوچيائين: ”گڏھ، سو نيٺ گڏھ - مون کي ڪهڙي تڪليف ٿيندي؟ ٻار ته ساڳيو مٿس ئي ٿيندو!“ آخر گڏھ مالڪ کي کڻي هليو، ۽ مالڪ ٻار واري ڳوٺ کڻي پنهنجي مٿي تي رکي. بيوقوف گڏھ کي اها خبر ڪانه ٿي پيئي ته ساڳيو ٻار هو ته سندس ئي پٺيءَ تي!

انهيءَ ڏينهن کان هرڪو گڏھ کي ”گڏھ“ ڪري سڏيندو آهي - عقل جو گهٽ اٿس. - ماهوار ”جوت“، بمبئيءَ جي مهر ٻائيءَ سان.

هڪڙي لومڙ، هڪ ڏينهن، گڏھ کان اچي پڇيو: ”يارا! هرڪو چوي ٿو ته تون ڪم عقل آهين!“

گڏھ، هيڏانهن هوڏانهن واجهائي، لومڙ ڏي منهن ڪري، نهايت راز واري لهجي ۾ چوڻ لڳو: ”اصل ڳالهه اها اٿس ته سڀني کي منهنجي ڏاهپ سان ساڙو آهي!“ - گل ڦل

هٽملن شهر جو شرناء وارو

قصو هٽملن جو ٻڌايائون ٿو،
هو ”ويزر“ نديءَ جي ڪناري اتي،
ملڪ جرمنيءَ ۾ ٿيو شهر سو،
هليو جنهن ۾ واپار پڻ ڄام ٿي،

بغيجا ۽ بنگلا ۽ رستا سٺا،
مگر زهر جهڙا سي پاسن لڳا،
سبب آن ”امرار جو هيءُ هئو،
ته ڪئن سڄو شهر هو دق ڪيو،
ڪٺا پي هٽاسپ“ ايڏا وڏا،
پلين جي جنهي ڪي نه پرواه ڪا،
سي پينگهن ۾ ٻارن ننڍن جو وڃي،
چڪين ماس کائي ها ويندا چني،

ڪندا ها وڃي چيز هر ڪنهن کي ناس،
وسايا ڪري پنهنجا گهر تن ۾ خوب،
سي مستي به بيحد اتي ها ڪندا.

رڌڻ ۽ پڄاڻن جي جاين ۾ خاص،
وڃي ڪن ته زال ۽ مردن جا بوت،
ٿي پوندا محفل ۽ مجلس ۾ ها،

ٿيا گڏ هئا هڪ وڏي عال ۾،
ميونسپل مشين تي چنڊيون بخار،
موگا هٿڙا موڙهل ”ابا“ شهر جا،
ٽين ڪم ۽ ڪارجون ڪين ٿيون،
لڳو آهه ارهن ۽ بدن وڃي،
ٻڌي گند گاريون پشيمان ٿيو،
نه چارو سجهي ٿو مون کي ڏينهن رات!

نڍا خواه وڏا شهر جا ان ڪري،
ڪيئون ڏاڍيون تقريرون ٿي زوردار،
جيائون، ”اسان کي ڪين ڪين ٿا،
”پگهارون وڌيون ڪين جيڪي ڏيون،
”ڪئن جو عدد تان ڏسو ڪيئن وڌي،
ابو شهر جو ات وڏو جو هئو،
جيائين، ”ڪريان مان وڃي آپ گهات،

ڪل ٽل

اڃا مرد زالون اتي ئي هئا،
 چيائون، ”لنگهي آءُ، جيڪو هجين،
 لنگهي پوءِ آيو، جو ماڻهو اندر،
 جو جامو انهيءَ جي ڪلهن تي هئو،
 ٺهيل هو سڄو ئي اهو پٽ جو،
 گلي ۾ وڌي هٽائين لونگي سٺي،
 ٻڃي ان جي ڏاڙهي، ڳٽا پئي لسا،
 هٿن منجهه شرناءَ جيڪا هيس،
 چيو مرڪ ۽ مشڪ سان ان اچي
 ”جو جادوءَ ذريعي ڪري ٿو سگهان،
 ”پتون ۽ ٽيڏون، ڏينپو جي زهر دار،
 ”جي آزار لاهيان اوهان جو ڪٿي،
 چيائونس، ”خرچي جا توکي ڪپي،
 ”نه پئسي جي پرواهه اسين ٿا رکون،
 ڏسي ايڏو ماڻهن سندو انتظار،
 چيائونس، ”هڪ ڇا؟ پنجاهه سجا،

کلي، تنهن تي درويش سو خوش ٿيو،
 وڃايائين شرناءَ تي راڳ چار،
 ڪي ڪارا ۽ پورا ۽ ناسي، اڃا،
 سڀئي گهر ۽ تر پنهنجا ڇڏي،
 لکين ۽ ڪروڙين جڏهن گڏ ٿيا،
 چيائون، ”اجهو سڀ هيئن ٿا وڃن،
 گهڻيون پوءِ شرناءَ وارو گهميو،
 ڏٺائين جڏهن ڪونه آهي رهيو،
 سڄي فوج ڪئن جي ان جي پٺيان،
 ندي جا شهر کان پري ڪانه هئي،
 ڏٺائين ٿپو پوءِ ڪناري مٿان،

- گل ٿل

انهي ۽ ريت درويش لشڪر سڄو، "وزير" منجه ٻوڙي ۽ ماري ڇڏيو!

ڪوئن کان سڄو شهر آجو ڏسي،
ننڍن خواه وڏن تي ملهائي خوشي،
نغارا ۽ پڙغم ائين ٿي وڃيا،
جڻين ڪي سوين گهوت ٿي پڙيا،
۽ "وزير" نديءَ تي، جو ميلو لڳو،
تنهن ڪي ڏسڻ لاءِ هر ڪو پڳو،
آفيسون ۽ اسڪول جيڪي هئا،
اهي سڀ انهيءَ ڏينهن بند ٿي ويا.

ته "ماڻهو سڀئي هال ۾ گڏ ٿيو!
وري نسا ٽين جيئن ڪٺا شهر ۾!
تڏهن ٿي "ابي" ائين سڀن ڪي چيو
يڪايو ٻرن ڪي دوائون پري!

سڄي شهر ۾ پوءِ هوڪو ڦريو
"ڪجي ڪا صلاح آئينده واسطي،
جڏهن هال پرڄي سمورو ويو،
ته "رازن ۽ واڍن ڪي ڪوئي ڪري،

ته شرناءِ واري اچي منهن ڪڍيو،
ٻڌو ڳالهه مسڪين جي پهرئين
تهان پوءِ پنهنجن گهرن ڏانهن وڃو!
چرين ۽ ڪرين جان هي ڇا ٿو بڪين؟
اسان ٿي رڳا توسان چرچا ڪيا!
ته هان هي وٺي وڃ، هي پنجاهه اٿي!
چيائين ته "پيلي ڪميٽا نه ٿيو،
پشيمان ٿيندا، ۽ ڏسندا عذاب،
ته پيسا ڏيو مون سمورا ڪٿي!
گهرين تون اسان کان جو پيسن جو ڏير؟
جني جي دلين ۾ ڪو پڻ پي ٿي،
سي هاڻي سڀئي ناس ٿي ويا هليا،
پڄي وڃ هتان، ناتو پڇتائيندين!"

اڃا ڪوبه واپس ويو ڪون هو،
جيئن، "استريون پرش سڀئي توهين،
ته "گنيون سموريون ڪٿي هت اچو،
چيائون، "گهيلا، هي ڇا ٿو چوين؟
"چوين ڇا جون گنيون، ۽ ڇا روپيا،
"جي ڪيسي جي خرچي ٿي باقي ڪپئي،
ٻڌي حال درويش جو هوش ويو،
"پڇن آه انجام ڏاڍو خراب،
"پلائي گهرو، جي اوهين پانهنجي،
چيائون، "اي بدمعاش، آهين تون ڪير،
"هي دڙڪاءُ مڪيون انهن ڪي تون ڏي،
"ڪٺا جي اسان جي شهر ۾ هئا،
"پلا هاڻ نقصان ڪهڙو ڪندين،

وري پير پنهنجو گهٽين ۾ ڌريو
وڃايائين جملي رڳا رڳا ٿي،
جو ٻارن ننڍن جو اچي من ڦريو،
سي شرناء واري پٺيان پيا لڳي،
تنهن ۾ هئا ٻار نَو سؤ ۽ ٿي،
سي سهڻا سزدار من موهندڙ،
تڏهن رڳا ٿي ٿي نچيا ۽ ٿيا،
جو ٻارن کي گهلي وڃي ها آتان،
هو "وزير" نديءَ ڏي هليو ويو وڌي!

جو ڄاڻائون 'هاڻي سڀئي ٿا ٻڌن!'
ڇيائين، "مون کي نا کپن هاڻ سي،
ڇڏيان نا توهان کي سزا جي بنا!"
نديءَ جي ڪناري وٽان ويو ڦري،
۽ آخر اچي هڪ جبل وٽ رسيو،
ڇيائون ته 'ويندو ڪٿي هاڻ هي؟'
اجهو ٿو اچي مڙس موٽي سگهو!

تنهن مان هي لشڪر وٺي ويو هلي!
تڏهن پورجي وئي دري زور سين!

ڪيائون ٿي دانهون ۽ ڪيهون هزار،
وري موٽيو ڪين هرگز اهو!

نه اڳتي لڳي ڪيائون ڪنهن شخص سان،
ڏٺائون ڪڏهن ڪانه سختي وڌي.

نه درويش ڇاڙهو ڏسي ڪوبه ٻيو،
اها ساڳي شرناء رکي وات تي،
تنهي ۾ ڪو اهڙو هو جادو ڀريو،
گهرن ۾ رهڻ ۾ مزو نا ڏسي،
ڪڪ جو ٺهيو پوءِ جلدي اتي،
عمر ۾ هئا سڀ ڇهن جي اندر،
گهٽين مان جڏهن هي سڀئي ٿي لنگهيا،
نه طاقت ڪنهن کي هئي اهڙي ڪا،
سو درويش آخر سڀن کي وٺي،

مٿن مائٽن ۾ اچي پيو رودن،
ڏٺائونس گنيون سموريون ڀري،
"اوهان جا هي ڪرتوت آهن ڪنا،
اهي لفظ چئي، شخص واپس وري،
تهان پوءِ سڌوئي سڌو هو هليو،
انهيءَ وقت ماڻهن ۾ سس پس مٿي،
'جبل آهه ڏاڍو هي ڳاڻي پڳو،

جبل ۾ دري هاءِ پوءِ هڪ کلي!
جڏهن سڀ لنگهي ويا انهيءَ غار ۾،

سي ماڻهو سڀئي رٺا زار زار،
پيو قياس درويش کي ڪونڪو،

سبق پوءِ پرايو سڀن ان منجهان،
رکيئون پوءِ نيت سڄي ۽ سٺي،

ارچڪ مرچڪ، ڏاڏا ڌرچڪ، آئي جهڙيالي آئي!

ارچڪ مرچڪ، ڏاڏا ڌرچڪ آئي جهڙيالي آئي!
آڳ پٺيهڻ، نانگن جوڳڻ، مند نرالي آئي،
ڪارا ڪٽي، چٽي پٽي، آئي جهڙيالي آئي.
ڪاريهر جان ڪارو ڪارو بادل جو پهراڻ، الا،
پوپت وانگي رنگ رنگيلو انڊلٽ جو اهڃاڻ، الا،
ٿانڊاڻي جان وچ جا ڇمڪا مينهن ڪيو مانڊاڻ، الا،
مور جي تور جان هوريان ڏاڍيان وهندي نالي آئي-
آئي جهڙيالي آئي...

ڌرتي صوف جان ساڻي ٿيندي پوک ڪندي گلزاري، هو،
ڪير مڪڻ جا ڪيچ ٿي پوندا، لٽي لڳندي موچاري، هو،
سونهن سڳند جون ڳالهون هلنديون ڳوٺن ۾ چوڌاري، هو،
پورهيتن جي منهن تي گل جان آئي لالي آئي-
آئي جهڙيالي آئي...

آءُ ته ٻيلي پنهنجي ٻاريون، موسم کان جنسار ڪسيون،
اوڻو وانگي ڪر هو ڪاهي، ڪڪرن کان وسڪار ڪسيون،
گاڇن کان گجگوڙ ڪسيون، ڇڪنوئين کان ڇمڪار ڪسيون،
لوڪي ائين لڪا پوي، ڇڻ جائِي جهڙيالي آئي-
آئي جهڙيالي آئي...

پنهنجي دنيا پاڻ بڻايون، آءُ-ي جهڙيالي آئي،
پيار پريو سنسار وسايون، مند نرالي آئي،
ڪوپ ڪپت جو ڏيه، مٽايون، آئي جهڙيالي آئي!
- ڪل ڦل

ٻارن جون رانديون

ٻارن جي ٻولن ۾ جا لچڪ ۽ سادگي هوندي آهي، ان مان هميشه
شعريت ۽ ميناج پيو بڻڪندو آهي. معصوم صورت وارا ٻارڙا جڏهن پنهنجي
انوکي انداز سان ٻول چوڻ، ته وڏڙا پيا بهار بهار ٿيندا. سندن ٻول گهڻا
ٽڪندي ۽ تي ٿين، پر بعضي ته پوري وزن تي به ٺهڪيو اچن، ۽
ائين پيو ڀاسندو ته هنن ننڍڙن "شاعرن" جي "شاعريءَ" ۾ انوکو رس
رميو پيو آهي. سندن ادائگيءَ جو انداز به اور آهي. ان وقت چڻ ساري
جڳ جون خوشيون سندن سيني ۾ سميتجي اينديون آهن. پيا ٻهڪندا
پيا ٺهڪندا. جهڙا گل گلاب جا!

ٻارڙن جا ٻول جي اهڙا ميناج ڀريا آهن، ته سندن رانديون وري
تهان ئي مزيدار ٿين. ٻار لاءِ ته هرڪا راند چڻ خوشيءَ جا خزانو ڪنڊو
ٿي اچي، ۽ هو ڪٿي ڪيتري به راند ڪن، ته به ڪين ورچن: ڪاڌو پيئو
وسري ويندن، ۽ راند ۾ ائين مگن ٿي ويندا، چڻ ڇاوا نپنا ۽ ايڏا ٿيا ئي
انهيءَ ڪرت ڪاڻ آهن.

سندن رانديون به عجيب ۽ قسمن قسمن! سنڌ جي ٻارن جون ڪي
دلپسند رانديون هي آهن: گڏين راند، لڪلڪوٽي، گنگلوٽي، چونڪڙي
جنهن کي "چيڪلي" به چون، ڪٽمري جنهن کي "بادشاهه" به چون،
جهڙمري جنهن کي "جهڙم جهڙمان" به چون، گل - ڦيري جنهن کي "رومالي"
به چون، ڪارو ڪير جنهن کي "ناني گڙڪي" به چون، هڪ - ٽنگي جنهن کي
"منڊڪ منڊڪ" به چون، ٻه - ٽنگي جنهن کي "پيرڙي" به چون ته
"پير ٻڌي" به، ته - ٽنگي جنهن کي "سهي - مار" به چون، چو - ٽنگي
جنهن کي "ٺولي" به چون، ٽاپو جنهن کي "درين راند" به چون،
ارچڪ مرچڪ، ڦيرڦير سونٺو، پٺن ٻڌي، ڪنڌ ٻڌي، چيلهه چڱي،
ڪل ڦل

ڏاڳي ٻڌي، چل به چلو، ٿله به ٿلهجي، مڇي-پلو، نور-سانڊو، اٿي-ڏڪر،
لغڙ آڏائڻ، لاٿون ۽ بلورن راند: نه فقط اهي رانديون، پر چنهر، ٽم-ٽيڻ،
نوٽڻ ۽ ڪوڏين جون رانديون به رچائين، ۽ پنهنجو من وندرائين.
راند ڪيڏن کان اڳ، وڏي ۽ جهيل سان، راند لاءِ گڏ ٿيڻ جو
سڏ ٿيندو (ليڪ ڏنل لفظن کي ڊگهو ڪري اچاربو):

اچو ڙي ٻارو راند جو سعيو ٿيو...
جيڪو نه ايندو، تنهن جي ناني گڪي!...

يا وري چون:

ويل وندر جي آئي، ٻارو واريو راند جي وائي،

اچو ته راند ڪريون، مڙو ته راند ڪريون،

- جيڪو نه ايندو، تنهن جو نانو نائي!...

ٻار ته ويچارا اڳي ئي راند لاءِ آتا هوندا، ويتر جو ڪنهن ٻار اها ٻانگ ڏني،
ته اچي مٿو ڏيندا، ۽ لڳي ويندا ڪنهن نه ڪنهن راند ۾!

گڏين راند.

هيءَ راند فقط نينگريون ڪنديون آهن. جيئن ته هيءَ راند تمام
وندرائيندڙ آهي، ۽ ننڍي ۽ وڏي ۾ نينگريون اڪثر اها ڪيڏنديون آهن،
تنهنڪري هر ٻار وٽ پنهنجون پنهنجون گڏيون ٺهيل هونديون آهن،
جي هو پنهنجي ماءُ ماسيءَ، ڏاڏي ۽ نانيءَ کان رنگ ٻرنگي اڳڙين جا
ٽڪر وٺي، ٺاهي يا ٺهرائي رکنديون آهن. نينگرين جي گڏين ۽ گڏن
جو نمونو ئي نرالو: گڏين کي سٺيون سٺيون زنانين پوڻاڪون ٻهرائي،
رنگ ٻرنگ موتين سان انهن جون نٿون، والا ٽوپينديون، چوڙيون
ٻارائينديون، ۽ هارسينگار ڪرائي انهن کي بنهه ”گاڙهيون ڪناريون“ بنائي
چڏينديون، ۽ گڏن کي وري مردانا ويس ڍڪائي، منهن مٿيادار
بنائي، بنهه ”گاڙها گهوٽ“ بنائي چڏينديون.

جڏهن راند شروع ڪرڻي هوندين، ته سڀئي پنهنجون پنهنجون
گڏيون کڻي اچي ويهنديون، ۽ گڏ جي چونديون (ليڪ ڏنل لفظن کي
- گل ڦل

ڊگهو ڪري اچارينديون، يا ڪنهن ٻيءَ اهڙي - صرح ٻوس ۾ جهيل
رس پيدا ڪنديون):

اچو ته گڏيءَ راند ڪريون،

- هي ته منهنجو گڏي گڏو -

ويهو ته گڏيءَ راند ڪريون !...

۽ پوءِ ٻه ٽريون ٿي ويهنديون، ۽ گڏن گڏين جو وهانءُ ڪرائڻ
ڪاڻ ٿينديون تيار!

پهرين ڪنديون ”ٻڌري“. ان لاءِ هڪٻئي ڏانهن (گڏين هٿان)
”مائٽيون“ موڪلينديون. ان وقت ٻنهي ڌرين جون ٻه ٻه گڏيون، واري واري
تي، هڪٻئي وٽ وينديون. هڪ ڌر جون گڏيون ”شريڪن“ (ٻيءَ ڌر)
جي ڌرتي پهچنديون، ته هن ريت ڳالهين جي ڏي-وٽ شروع ٿيندي:

ٺڪ ٺڪ... ٺانا... ! (دروازي کڙڪائڻ جو آواز)

ڪنهن جو ماڻهو...؟ (شريڪاڻي ورندي)

پرائو ماڻهو... ! (آيل ڌر چرچي طور چوندي)

پڇ، ته ڪٿو نه کائينئي... ! (شريڪاڻي ورندي)

اٿي مائي پنهنجو ماڻهو... ! (آيل ڌر ڪلندي چوندي)

جيءُ آيون، ٻيلي آيون... ! (شريڪاڻي ورندي)

ساڳيءَ طرح، ٻيءَ ڌر جون ٻه گڏيون جڏهن پهرينءَ ڌر (شريڪن) جو
ڌرتي پهتيون، ته ساڳيا ٻول چونديون.

پوءِ هلنديون ”مائٽيءَ“ جون ڳالهيون - ان وقت چونديون:

ادل منهنجو سورج مڪي... ! (آيل ڌر)

ادي منهنجي سوم گلي... ! (ٻي ڌر)

ادل منهنجو ساڪ ڀريو... ! (آيل ڌر)

ادي منهنجي سون رتي... ! (ٻي ڌر)

ادل منهنجو جوڌو جوان... ! (آيل ڌر)

- ڪل ٿل

ادي منهنجي پوئينڙي...! (هي ڌر)

ادل منهنجو ماڻ پريو...! (آيل ڌر)

ادي منهنجي گهڻا گهڻي...! (هي ڌر)

ادل منهنجو ڍول چڱو...! (آيل ڌر)

اڻي، ساڪي پتي (سچ پچ) ...؟ (هي ڌر خوش ٿي ڇندي)

ادي، ساڪي پتي (سچ پچ) ...! (آيل ڌر پڪو منهن ڪري چوندي)

ادي الله آندو...! (هي ڌر راضو ڏيکاري، خوش ٿي چوندي)

ادي، لک لک مبارڪون! (آيل ڌر پنهنجو پاڻ کي)

چوندي - يعني آيل ڌر جي ٻن گڏين

مان هڪڙي هيءَ کي چوندي)

(هي گڏي ورائي ڏيندي)

ادي، خير مبارڪون!

ساڳيءَ طرح سان، هيءَ ڌر جون ٻه گڏيون وري پهرينءَ ڌر وٽ وڃي

مائيءَ لاءِ گالهليون هلائينديون، ۽ ساڳيا ٻول چونديون.

پوءِ، ٻئي ڌريون هڪٻئي ڏانهن ڪنوارين لاءِ هڪ هڪ "جورو"

موڪلينديون. جوري پهچائي اچڻ واري هڪ گڏي هوندي، جا جڏهن

جورو پهچائي، "مائي" پڪي ڪري موٽندي، ته اچي خبر ٻڌائيندي،

۽ چوندي:

ادي سائينءَ جي جوڙ جڙي -

جوڙ جڙي، ادي، جوڙ جڙي...!

پوءِ ٿيندو، "مڱڻو". انهيءَ ڏڻ تي، واري واري سان، ٻئي ڌريون

هڪٻئي ڏانهن پنهنجيون پنهنجيون چار چار يا پنج پنج گڏيون، هڪ هڪ

جورو ڏيئي، موڪلينديون. اهي اتي پهچڻ تي جدا جدا چونديون:

ادي، گهٽ ماءُ دعا ڏني...! (آيل ڌر جي هڪڙي گڏي چوندي)

ادي، گهٽ ماءُ سلامت! (هي ڌر ورائيندي)

ادي، گهٽ ماءُ ڪنوار وٺي...! (آيل ڌر جي ٻي گڏي چوندي)

ادي، گهٽ ماءُ سلامت! (هي ڌر ورائيندي)

۱۹۵۹-۱ع

- ڪل ٺل

(۴۱)

ادي، گهوٽ ماءُ بولو ڏنو...! (آيل ڌر جي ٽين گڏي چوندي)

ادي، گهوٽ ماءُ سلامت! (ٻي ڌر ورائيندي)

ادي، گهوٽ ماءُ جو رو ڏنو...! (آيل ڌر جي چوٿين گڏي چوندي)

ادي، گهوٽ ماءُ سلامت! (ٻي ڌر ورائيندي)

۽ جڏهن ٻنهي ڌرين جون گڏيون هڪٻئي وٽان جورا ڏيئي موٽنديون ۽ اچي خوشخبري ٻڌائينديون، ته چونديون:

گهوٽ ماءُ، دعا آگهي...! (هڪڙي گڏي چوندي)

ادي، مبارڪون! ("گهوٽ ماءُ" ورائيندي)

گهوٽ ماءُ، ڪنوار ڪامڻي...! (ٻي گڏي چوندي)

ادي، مبارڪون! ("گهوٽ ماءُ" ورائيندي)

گهوٽ ماءُ، بولو آگهيو...! (ٽين گڏي چوندي)

ادي، مبارڪون! ("گهوٽ ماءُ" ورائيندي)

گهوٽ ماءُ، جو رو آگهيو...! (چوٿين گڏي چوندي)

ادي، مبارڪون! ("گهوٽ ماءُ" ورائيندي)

پوءِ ٿيندي "ٻُڪي"، جا، واري واري سان، ٻنهي ڌرين وٽ ملهائي. ان ڏڻ تي ٻئي ڌريون هڪٻئي وٽ هڪ هڪ گڏي موڪلينديون ۽ موڪلڻ وقت، هن کي چانورن (ڪڪ) لپ ڏيئي، ڪنواريتي ڌر (ڪنوار جي پيڻ يا سهيلي) چوندي:

ادي، آءُ ادل گهر آڻ ٻُڪي موڪليان ٿي!

انهيءَ ڏڻ تي، ٻار (گهوٽ جي ڌر) پنهنجين ٺڪر جي آڪرين ۾ اهي چانورن (ڪڪ) داڻا وجهي، ننڍڙين سُهرين سان ڪڍين - ان وقت چون: چانور چڙيان، پاڻي ڀريان... (هڪڙو ٻار چوي)

ادي، اديءَ لاءِ دعا ڪريان! (ٻيو ٻار چوي)

وري آيو "ڪير" جو ڏڻ. انهيءَ ڏڻ تي ٻئي ڌريون، (ڪنواريتن جي حيثيت ۾) واري واري سان، هڪٻئي کي پاڻي (ڪير) جون لوڻيون پري ڏينديون آهن، ۽ گهوٽ جي ڌر واريون گڏيون چونديون:

(هڪڙي گڏي چوندي)
 (هي گڏي چوندي)
 (کير ۾ مصري وجهي، ٽين گڏي چوندي)
 راج کسي 'کير' مليو!
 دشمن کي 'پير' پٽيو!
 ويندڙ کي وري مليو!
 وري اتي جو اتي کير ورهائيندا، ۽ گڏجي چوندا:
 [ڏک ڏک ڪري (ڪوڙ پڄاڻي يا سچ پچ) پاڻ ٻار پيئندا]

کير پيو، کير پيو،
 اڌل منهنجي جو کير پيو!

کير ۾ مصريون ڦوٽا،
 اڌل منهنجو چڻيندو ڦوٽا!

پوءِ ٿيندو "ونواھ". انهيءَ ڏڻ تي "ڪنوارين" کي "آڪيا"
 ٻڌنديون، ۽ "گهوٽن" لاءِ هڪڙي کي ستارن لڳل ۽ ڀرت ڀريل ڳاڙهيون
 "چنڊيون" ڏينديون. "ڪنوارين" کي لڪائي ڪنڊن ۾ ڪري ويهارينديون -
 ان وقت چوندون:

(سڀئي گڏجي چوندون، يا هڪڙي چوندي)
 (هي چوندي)
 (تي چوندي)
 (چوٿين چوندي)
 آئي، لڪ لڪ لڪ!
 ناظرو اچي ٿو!
 نظر هڻي ٿو!
 ڪارينئي يا مارينئي!

يا وري پنهنجي منهن چوندون:

آئي، ڪنوار منهنجي ڪاڻهي،
 ايندي اڌل جي سامهين -
 لڪاڻانس، لڪاڻانس،
 لوڪ ساري کان لڪاڻانس!

پوءِ ٿيندو "وهانءَ". "گهوٽن" کي موتين جا "موڙ" ٻڌي،
 ڇاڙهنديون ٺڪر جي گهوڙن تي، ۽ پوءِ هڪڙي گهوٽ جي پهرين، ۽
 ٻئي جي پوءِ، ڪڍنديون ڇڄ. "ڇڄ" ۾ "گهوٽ" سان گڏ پنج - پنج يا
 ست - ست گڏيون گڏين. ان وقت چون:

- گل ٿل

ادل منهنجو گهوڙي چڙهيو،

مومل مائي جاڻ وريو؛

ادل منهنجو گهوڙي چڙهيو!

هڪٻئي جي گهر جڏهن ”گهوٽ“ پهچڻ وارا هوندا، ۽ اڃا پنڌ ۾ ئي هوندا،
ته ڪنڊيون لائڻ جو سعيو. جهٽ پٽ ۾ ”ڪنوارين“ کي ڪنڊن
مان ڪڍي، گهونگهٽ ڪرائي، چار چار گڏيون پاسن کان ڏيئي،
ويهاري ڇڏينديون. ”گهوٽ“ پهتو، ته وچ ۾ ويهاري ڏيارينديس لائون.
پوريون ست لائون ڏياري، ”گهوٽن“ ۽ ”ڪنوارين“ جي چُنين جا پلانڊ
ٻڌي، وري ساڳيءَ طرح ڌار ڌور ساڻ ڇچ ڪڍنديون ٻاهر. ان وقت
ڪنواريتي ڌر واريون چونديون:

آڪَ مٿي ڦلڙي، نم جهليو پُور،

ادي منهنجي سانولڙي، لڏي وئي ڏورا

”گهوٽن“ جي، جا ڇچ هوندي رستي ۾، تنهن کي هلائيندي چونديون:

ڳائي گڏي، ڳائي گڏو،

پرڻي گڏي، پرڻو گڏو؛

اسان پرڻايو، الله پرڻايو!

هاڻ ايندو ”ستاوڙو“. انهي ڏيڻ کان ساعت اڳ، گڏجي چونديون:

شادي ٿي، آبادي ٿي،

آڪه مڙئي هڪاندي ٿي!

پوءِ، سڀني گڏين ۽ گڏن کي گڏي ڇڏينديون. ۽ گهوٽيتي ڌر جي هڪ
گڏي، ڪنواريتي ڌر جي هڪ گڏي (سس؟) کي چوندي:

گڏي ڙي گڏي، ڇا رڌو اٿئي؟

منهنجي پتي؟

لاهي ڏي!

دائيءَ کي چئو!

دائيءَ کي چئو!

دائو منڊو!

حجام کي چٽو! - حجام ويو پير تي!
 ڇا وٺڻ؟ - ڇانور.
 گهڻي سير؟ - ٽڪي سير!
 آهي به ٽڪي سير... هوندو به ٽڪي سير! پوءِ ٻنهي ترين جون،
 واري واري تي، سڀ ”گڏيون“ گڏجي چونديون:
 اسين وڃون ٿا! (ڪنواريتي ڌر)
 ڪيڏانهن؟ (بي ڌر)
 پنهنجي گهر! (ڪنواريتي ڌر ڪاوڙ مان چوندي)
 پوءِ گڏيون موٽي پنهنجي پنهنجي ”گهر“ وينديون - ۽ وري راند نئين سنئين!
 گڏين راند وچ ۾ جي ”ڏڻ“ اچن ٿا، انهن ۾ ڪي ٻار هي ٻول
 پڻ چوندا آهن:
 - ”گهوٽ“ کي سُر مي پائڻ مهل.
 هڪڙي سرائي،
 ٻي سرائي،
 ٽين ۽ جو وارو.
 ڪريلا ڙي ڪريلا!
 ڪريلِي جي بازي -
 بازي ته بُت جي،
 موسم ته رت جي!
 - ڪنوار جو ”نيڪيٽي“ وقت آلاپ.
 لعل سونارا،
 جهومر ڏي -
 وڃڻو اٿم ساهرين!
 ماءُ ماڻيڃي،
 سڏ نٿي ڏئي!
 ٻي ڇوي:

’اڻ پٽ اڻ‘

’ڦلڪو ڪاڻ!‘

ڦٽي ته وڃي ساهرين،

سونو بولو نڪ ۾،

سو ته ڪريسم هنڌ ۾،

بولو لڌم پٽ ۾...

ڦٽي ۽ ماءُ کي لک لک مبارڪون!

— گهوت پيڻ جي آس.

ٽنڊئي ڙي ٽنڊئي!

اسين تنهنجا ماڻهو...

چيندا سين ڏاڙهون.

هيءَ ڪڪر ڪهڙي—

ستن پائرن جهڙي!

ست ئي پرڻايان،

اچو جڳو پايان.

اچي جڳي ليهه،

پاڻر منهنجا ٿيهه.

ٿيهن ۾ ڪٿوريون،

الله ڏيندو ابي کي،

سون پائيندو نهرن کي،

هيرا موتي ڏيئرن کي...

لنڊي گڏم دائيءَ کي!

ديگڙو دم تي،

پاءُ منهنجو ڪم تي،

ديگڙو هيٺ،

پاءُ منهنجو سيٺ!

— گل ڦل

جهمري يا جهمجهمان راند.

هه راند ٻارن لاءِ ڏاڍي وڻندڙ ٿيندي آهي، ۽ سنڌ ۾ عام طرح ڪيڏي ويندي آهي. هن راند ۾ ٻارهن - بعضي ان کان وڌيڪ - ٻار شريڪ ٿين، جي هڪ ئي وقت ٽنگ مٿي کڻي، ٻي ٽي ٽپڪو ڏيندا، ۽ ٻنهي هٿن سان زورائڻي تازي وڄائيندا. تازي ۽ بعد فوراً کين هيٺ جهيٽو پوندو آهي، ۽ نهايت ئي وڻندڙ انداز سان ”جهم جهمان“ چئي، جهمي، وري مٿي ٿي، مٿي ڪنيل ٽنگ کي ڪجهه وچوٽي ٽي ڇڏيندا - ائين ڪرڻ سان سِرڪندا هلندا، ۽ پيا گول ۾ چوگرد ڦرندا.

گول ڪافي وڏو هوندو، جنهن جي وچ ۾ ’آگي ٻار‘ ٻانهون آيون - يو بيٺل هوندو، جيئن ڪنهن ٻار کي جهيٽ وقت هٿ لڳي وڃي، ۽ ڪاپي پوي. جيئن ته هيءَ راند هڪ ٽنگ تي ٿي ٿئي، تنهنڪري هن ۾ گهڻو ڪري ٻار ڪرندا يا ٽاپڙيا آهن، يا جهيٽ وقت اڳيرو وڌي ايندا آهن - پر بعضي ته اڌ ڪلاڪ ٻار نه ڪاپندا آهن. بس، پوءِ ڪو ٻار ڪريو نه آهي، يا ٽاپڙيو نه آهي، يا اڳيرو وڌي آيو نه آهي، ته کاتو نه آهي. ان ٻار جي ڪاٻڻ تي گول ڦٽي پوندو، ۽ سڀ ٻار ڪانئس ڪو ڪائي وٺي پڇندا - پر پوءِ ڪاتل ٻار کي، هڪ ٽنگ تي منڊڪ - منڊڪ ڪري، ٻين ٻارن کي ڪاپائڻو آهي. ان وقت پيا ٻار ’آگي ٻار‘ کي چوندا:

منڊا ڙي منڊا، ڪيڏانهن ٿو وڃين؟

پير چونڊڻ.

(جواب ڏيندو)

چوندس: ڪنڊا لڳندء!

جڻي اٿم.

(جواب ڏيندو)

چوندس: بک لڳنديء!

لولو اٿم.

(جواب ڏيندو)

چوندس: آڃ لڳنديء!

ٻائي اٿم.

(جواب ڏيندو)

پوءِ هڪ ٽنگ تي منڊڪائيندو، ڪاهي پوندو ٻارن جي پٺيان - پوءِ جنهن کي ڪاپائين، سو آڳ ڏيندو - ۽ راند وري نئين ۽ سنئين ٿي.

- گل قل

‘قرقر سونٽو’ راند.

هيءَ راند به ٻارن لاءِ ڏاڍي وڻندڙ آهي، ۽ سنڌ جي هر شهر توڙي ڪوٽ ۾ عام طرح سان ٻار ڪندا رهن ٿا. هن راند ۾ وري آڱ ڏيڻ لاءِ ٻار پاڻ کي پاڻيهي پيش ڪندا آهن. جيئن ڪو ٻار چوندو: ”سوني پڳ ڪنهن جي پيءُ تي؟“ ۽ ڪنهن ورائيو ”منهنجي پيءُ تي“ ته اهر آڱ ڏيندو.

‘آڱي ٻار’ جي هٿ ۾ ڏيندا ڪپڙي جو وڻيل سونٽو ۽ پيا سڀ وڏو گول دائرو ٺاهي ويهندا. هن راند ۾ ڏهن کان ويندي چاليهن ٻارن تائين شريڪ ٿي سگهندا آهن.

آڱي ٻار، سونٽو هٿ سان ڦيرائيندو، گول جي ٻاهرئين پاسي کان پيو ڦرندو. ان وقت چوندو:

قرقر سونٽو!

دٻلي ٿي چٽڪي!

(سڀ ٻار گڏجي وڏي آواز ورائيندا)

(چوندو)

تامو ٿو ٽڪي!

بکر (پنهنجي شهر جو نالو) ٿو ڀڙڪي! (ورائي ملنديس).

(چوندو)

سون سون پائي ڏي!

(ورائي ملنديس)

دٻلي چٽڪائي ڏي!

انهن ٻولن چوندي، من ۾ اها هونديس ته سونٽو ڪنهن ٻار جي پٺيان رکان. سو به ايئن جيئن ان کي خبر نه پوي. بس، پوءِ جي پهرئين دفعي ۾ جهٽ لڳس ته واه، نه ته پيو دفعو ٻول چوندو، ٿيون دفعو چوندو. چوٿون، پنجون، ڇهون، ستون. گهڻو ڪري ته ڇهن دفعن ۾ سونٽو رکي ويندو، پر جي ٻار هٿيار آهن، ۽ ڇهن دفعن ۾ نه رکي سگهيو، ته ستين دفعي ۾ ته کيس هر حالت ۾ رکڻو آهي، ڀلي ته اهو ڪو ٻار ڏسي به وٺيس. هر گهڻو ڪري ائين ڪونه ٿو ٿئي، ۽ آڱي ٻار پهرئين يا ٻئي دفعي ۾ سونٽو ڪنهن ٻار پٺيان رکيو وڃي.

جيئن ته هن راند ۾ ويٺل ٻارن کي ڪند ورائي پٺيان ڏسڻو نه آهي، هر ٽيڙيءَ اک سان ڏسڻو آهي، ان ڪري، جنهن ٻار جي پٺيان سونٽو

جڪل ٿل

(۴۸)

۱-۹۵۹ع

رکيو ويو، تنهن، جي غفلت ۾ اچي نه ڏٺو، ته 'آکي ٻار' گول جو ڦيرو پورو ڪري اچي سونو ڪڍندو، ۽ واپس ٻار تي سڪا لائي ڏيندو. جيستائين اهو ٻار اتان اٿي، گول جو ڦيرو پورو ڪري، وري نه اچي پنهنجي جاء تي پهچي. پر، ان جي ابتڙ، جي ڪنهن هوشيار ٻار 'آکي ٻار' کي پنهنجي پٺيان سونو رکندو ڏسي ورتو، ته پڪڙي اٿي، سونو کڻي، ڪاهي پوندس پٺيان؛ جي گول جي ڦيري ۾ ئي اچي پهچي، ته پوءِ به ئي سونو وهائي ڪڍندس، پر جيڪڏهن هن کي پهچي نه سگهيو ۽ آکي ٻار اچي سندس جاء تي ويهي رهيو، ته پوءِ آگ ان کي ڏيئي پوندي، ۽ وري راند نئين ۽ سٺين ۽!

ڪارو ڪير يا ناني گکي

هن راند ۾ ٻه ٻار وڏو گول ٺاهي ويهندا آهن. هڪ ٻار (ننگري) کي ويهاريندا وڃن ۽ جيڪا ويٺي مٿي ڦولهاريندي ۽ هٿوراڙيون ڏيندي. هن راند ۾ آگ واري تي ٻڌي آهي. 'آکي ٻار' ڪن دائري ۾ ويٺل هڪ ٻار ٻڌندو:

ناني ڏي ناني، ڇا وڃايو اٿي؟
سٺي.

(جواب ڏيندي)

سٺي کي ڇا ڪندي؟

(چونديس)

گوڙي سڀديس.

(جواب ڏيندي)

(چونديس)

گوڙي کي ڇا ڪندي؟

(جواب ڏيندي)

پسا ڪڍ ڪنديس!

(چونديس)

ٻنن کي ڇا ڪندي؟

(جواب ڏيندي)

ڪڪڙ وٺنديس!

(چونديس)

ڪڪڙ کي ڇا ڪندي؟

(جواب ڏيندي)

آنا وڪنديس!

(چونديس)

آنا وڪڻي ڇا ڪندي؟

(جواب ڏيندي)

ٻنسا وٺنديس!

(چونديس)

ٻنن کي ڇا ڪندي؟

مينهن (ٻا ڪٽڻ يا ڪڪري) وٺنديس! (جواب ڏيندي)

مينهن کي ڇا ڪندين؟
کير ڏهنديس!

(چوندس)
(جواب ڏيندي)

ان وقت، هڪ ٻار ياسپ ٻار هٿ وڌائي چوندس: ”ناني، ٿورو کير ته ڏي!“
ناني کڻي مٽيءَ جي اپ (کير)، هٿ ۾ ڏيندين. بس پوءِ هنگامو مڃي ويندو،
۽ وٺي سڀئي ٻار چيڙائيندس.

”ناني، تنهنجو کير ڪارو! ... ناني، تنهنجو کير ڪارو!“

پوءِ سڀ ٻار، ’اهو‘ ’اهو‘ ڪري، اچي ورائيندس. اتي نانيءَ جا ٻه
ڪن ڪڙا ٿيندا: ڪنڌ مٿي ڪري سڀني کي قهري نظرن سان ڏسندي،
۽ ڪاوڙ مان ڪپڙا چنڊي، اٿي ڪڙي ٿيندي. ۽ ڪاهي پوندي ٻارن
جي پٺيان. پر، ناني، جا ٿي پوڙهي، سو کي نظر زمين ۾ ڪپائي پوءِ ڪاپائو
اٿس، تنهنڪري بنهه گڏي ٿي هلندي. اڪيون هونديس پلا پٿرن ۾، پوءِ
ڪٿي ڪنهن درس سان وڃي لڳندي، ڪٿي ڪنهن پٽ سان وڃي ٽڪري،
۽ ٻارن جا پيا ڪوڪرا پوندا. اهڙيءَ طرح، ناز پوءِ جنهن کي ڪاپائيندي،
سو آڱ ڏيندو. ۽ راند وري نئين سنئين!

”ڪمري“ يا ”ٻان شاهه“ راند

هن راند ۾ ٻار پنهنجا ٻه اڳواڻ چونڊيندا، جي منجهانن ”آگي“
چونڊڻ لاءِ سوچيندا. پوءِ پاڻ مان هڪ تي ”نغارو“ ۽ ٻئي تي ”توتارو“
يا پيا ڪي اهڙا نالا رکندا. ۽ پوءِ ٻارن کي ڪرائيندا قطار. قطار جي ٻنهي
چيڙن تي ٻه هٿيار ٻار، ٻنهي اڳواڻن جا عيوضي، بيهندا. پوءِ هڪ اڳواڻ
پنهنجي پنهنجي عيوضيءَ کي سڏيندو. ٻنهي عيوضين کي گڏ بيهاريندا،
جن مان هڪ کي چوندا: ”ٻچ!“

ٻار ٻچندو، پنهنجي نه پر ٻئي اڳواڻ کان:

ماما سليمان!

(نالو ڪهڙو به وٺن)

جواب ڏيندو: جيءُ پاڻيجا ڪڪڙخان! (پڪيءَ يا جانور جو نالو

ڪهڙو به کڻي)

ٻچندو: تنهنجي گهوڙي آرڪين پار؟

جواب ڏيندو: منهنجي گهوڙي پار!

ٻچندو: ”توتارو“ يا ”نغارو“؟

جي ٻار ان اڳواڻ تي رکيل نالو صحيح ٻڌايو، ته ان اڳواڻ جي ٽولي آڱ ڏيندي، نه ته سندس ٽولي يعني ٻئي اڳواڻ واري ٽولي. آڱ وٺندڙ ٽوليءَ جي ٻارن کي هاڻ سڏيندا ”بادشاهه ٻار“، ۽ آڱ ڏيندڙ ٽوليءَ جي ٻارن کي ”خادم ٻار“.

پوءِ ’خادم ٽوليءَ‘ جا ٻار ڏيندا آڱ، ۽ اڪيون پوري سڀ ٻن ٻن وڪن جي وچوٽيءَ تي هڪ طرف مٿڙ ڪري بيهي رهندا، ۽ ”بادشاهه ٽوليءَ“ جا ٻار وري سندن سامهون ٿي بيهندا پوءِ اڳواڻ چوندا: ”بادشاهن کي سلام ڪريو!“

”خادم ٽوليءَ“ جا ٻار، اڪيون ٻوٽي، ”بادشاهه ٽوليءَ“ جي ٻارن ڏانهن وڌندا، ۽ انهن جي قطار وچان لنگهڻ جي ڪوشش ڪندا. ”خادم ٽوليءَ“ جا جيڪي ٻار وڃي ”بادشاهه ٽوليءَ“ جي ٻارن سان منهن منهن لڳا، ته اهي بادشاهن جا ٿيا. ۽ انهن کي ”رائيون“ چئي، ڪرائيندن ”بادشاهه ٽوليءَ“ جي ٻارن سان ”شاديون“. باقي جيڪي ٻار اٽڪل سٽڪل ڪري نڪري ويا، سي انهيءَ جنجهٽ کان ته چٽا، پر جي ”هاڃي“ ضرور ٿيندا. پوءِ ٺهنديون ٻه ٽوليون: ”بادشاهه ٽوليءَ“ جي سگهرن ٻارن جي، ۽ ٻي ”خادم ٽوليءَ“ جي باقي بچيل ٻارن جي. پوءِ اهي ساڳيا پهريان اڳواڻ ٻنهي ٽولين جي وچ ۾ ٿي ويهندا، ۽ واري سان هڪٻئي کان پڇندا:

بادشاهه ڙي بادشاهه، ڇا رڌو اٿئي؟

...لڏون ۽ پيڙا! (سٺي طعام جو ڪوبه نالو وٺي)

ڇا ۾ رڌيءَ؟

...سون جي ٿانوَ ۾!

ٿورو ته ڏي! ۽ پوءِ (ڪوڙ پڇائي هٿ ۾ وٺي، ۽ چڪي چوندو)

واه واه!

خادم ڙي خادم، ڇا رڌو اٿئي؟

...ڪٽنبن جي ڀاڄي!

ڇا ۾ رڌيءَ؟

...لڪر جي ٿانوَ ۾!

ٿورو ته ڏي!
(پوءِ ڪوڙ پڄاڻي وٺي، هڪدم ڦٽي ڪري، چوندو:)
ڪنداڙي ڪندا!

پوءِ ”خادم ٿوليءَ“ جي ٻارن کي وٺي سڀئي ٻار چيڙائيندا ۽ هو وري
پيا منهن لڪائيندا، شرمائيندا، ۽ مٿيون بند ڪندا (ڪندا لڪائيندا).
سڀ جڏهن مٿيون بند ڪندا، ته پيا ٻار وري مٿان اچي ڪڙڪندڙ ۽
سندن مٿين کولڻ جي ڪوشش ڪندا. ڪافي دير تائين چڪتاڻ هلندي.
پوءِ جيڪڏهن ڪنهن به هڪ ٻار ڪنهن به هڪ جي مٿ کولي وڌي،
ته ڏاڍيان چوندو:

”اسان نه ماريو، ڪاري ڪٽي ماريو“

”اسين ماڻهو ريل ۾، ڪارو ڪتو جيل ۾!“

بس، اتي سڀ ڍراڻي ويندا، ۽ راند جي پڄاڻي ايندي - وري راند نئين ۽ سنئين.
(هلندڙ)

اٺ کي پاڻي پياري ڏي!

لڪڙ پڄي لڪڙ ڪڇي:

لڪڙ ۾ لارو،	ٻي چڙهيو تارو،
تاري هٿو منڊ،	ٻي چڙهيو چنڊ،
چنڊ ڪئي چانڊاڻ،	ٻي چڙهي ماڇاڻ،
ماڇاڻ لاڻا آنا،	ٻي چڙهيا ڪانا،
ڪانن ڪئي هير،	ٻي چڙهيا وريه ويري،
تن ويري ڪئي گرڙي	ٻي چڙهي ڪاڻي ڪرڙي،
ڪاڻيءَ ڪرڙيءَ ڏني پٺ.	ٻي چڙهي اٺ!

روشنیء جا منارا

سمند ۾، لائيت هائوس جي موجودگيءَ ڪري، جهاز راني آسان

۽ سولي ٿي پيئي آهي - ڪارين اونهاهين
راتين ۽ طوفانن ۾، جهازن جا راهبر
اهي روشنيءَ جا منارا ئي آهن، هر
سمند ۾ پٿر جي خطرناڪ ڇنڇڻ ۽
ٽڪرين تي اهي منارا ٺاهڻ ڪيترو
نه مشڪل ڪم آهي!

سمند خطرن جو گهر آهي. هن ۾ وڏيون وڏيون ڇنڇڻ، ٽڪر ۽
ڪٽي ڪٽي ريتيءَ جا دڙا هوندا آهن، جن ۾ جيڪڏهن جهاز ڦاسي پوي
يا انهن سان ٽڪرجي پوي، ته پرزا پرزا ٿي وڃي. انهن خطرن کان
جهاز کي بچائڻ لاءِ روشنيءَ جا منارا ٺاهيا ويندا آهن. پر انهن کي ٺاهڻ
ابترو ته ڏکيو آهي، جو انهن کي ٺاهيندي، سال ۾ هڪ مزور ٽيهن ڪلاڪن
کان وڌيڪ ڪم ڪونه ڪري سگهندو آهي.

اسڪاٽلنڊ ۾ ”بلاراک“ تي هڪ روشنيءَ جو منارو ايترو ته مشڪل
سان ٺاهيو ويو، جو ساڳئي وقت ٻن کان وڌيڪ ماڻهو آتي گڏجي ڪم
ڪونه ڪري سگهندا هئا. پهريائين ڇپ ۾ تنگ ڪيائون، وري انهن
۾ لوھ جون سيخون وڌائون، جن مٿان وري لوھ جو پلٽ فارم
(ڊڪو) ٺاهيو ويو. جڏهن سمند جون خوفناڪ چوليون انهيءَ ڊڪي
سان اچي ٽڪرائينديون هيون، ته مزور ماڻھو روڪي، سڌا سمهي، سيخن
کي چنبري پوندا هئا ۽ پوءِ چوليون واپس ورنديون هيون، ته وري
اُٿي ڪم کي لڳي ويندا هئا.

جڏهن هڪڙو "ايڊي اسٽون" نالي لائيت هائوس تيار ٿيو هو،
تڏهن پٿر جي چن ۾ ٻارهن تنگن ڪرڻ لاءِ چار ورهيه لڳي ويا هئا.
سو به رڳو مناري جي بنياد رکڻ لاءِ

منارن ٺاهڻ لاءِ، وڏيون وڏيون مشينون، ريتي ۽ پٿر، وغيره،
بيٽين رستي پهچائڻ وڌيڪ مشڪل آهي. هڪ منارو "بيچ هيڊ" تي ٺاهيو
ويو. اها چپ، جنهن تي منارو ٺاهيو ويو هو، سا ڏاڍي مٿاهين هئي
ڪري، ڪوهيري ۾ ڍڪجي ويندي هئي، جنهنڪري جهازرانن کي منارو
نظر ٿي نه ايندو هو. تنهنڪري هڪ ٻيو منارو، انهيءَ چپ جي ڀرسان ئي
سمند ۾ ٺاهيو ويو. پهريائين هڪ وڏي ڪڏ ڪوٺي، ان جي چؤطرف بند
ٻڌائون، ۽ هڪ لوه جو پلٽ فارم به ٺاهيائون. اهو چن هڪ بچاءُ
جو هنڌ هو، جتي مزور چولين کان بچي، ڪم ڪري سگهيا ٿي. چپ تان
سامان هيٺ پهچائڻ لاءِ، لوه جي هڪ ريلوي لائين به ٺاهيائون. مضبوط
تارن جا ڊگها سلسلا چپ وٽان سمند ۾ پلٽ فارم تائين جاري ڪيائون.
اهي تارون هڪ سوئن کان وڌيڪ بار کڻي سگهنديون هيون. انهن
تارن جو ڪم ٻار سان لڏيل ڍيو جيڏن ڏولن کي چپ تي وٺي وڃڻ
۽ واپس آڻڻ هو. انهن ڏولن ۾ هڪ ئي وقت ٻارهن مزور ويهي سگهندا
هئا. انهيءَ مناري جو قطر ۴۸ فٽ آهي، هيٺ مٿي ڪل اٺ ڪمرا
آڻس-سڀ کان مٿين ڪمري ۾ روشني آڻس، جا گهڙيءَ گهڙيءَ ڦري،
جهازرانن کي رستو ڏيکاريندي آهي. (ترجمو)

اوهان جيڪڏهن روشنيءَ جو منارو پنهنجن اکين سان ڏسڻ چاهيو،
ته ڪراچيءَ ۾، منهوڙي ڏانهن وڃجو. اتي، سمند جي ڪناري تي،
هڪ روشنائيءَ جو منارو آهي، جنهن ۾ چؤطرف ڦرندڙ روشني آهي.
انهيءَ مناري جي ڀرسان هڪ ننڍڙو ٻيو منارو به اوهان کي نظر ايندو.
جن ڏينهن منهوڙي تي بجلي ڪانه هوندي هئي، تن ڏينهن، اهو
ننڍڙو پراڻو منارو ڪتب ايندو هو. ان کان ڪم اجهو ائين وٺندا
هئا ته سندس پنهنجي مٿين طبقي تي، سڄي رات، باه جو وڏو مچ ٻاريندا
هئا. باه جي سوجهري ۽ چمڪي تي جهازن کي پري کان پتو پوندو
هو ته ڪراچي بندر ڪٿي آهي.

گل ڦل

(۴۴)

۱-۱۹۵۹ع

دس دس جون پهرون

• انگرېزي جي لارڻوسڪ اسڪول جي صرف ۱۲ شاگردن پنهنجو والد

جو ميدان پاڻ ڏاهيو آهي. والد ڪاٺي جي وقت پر، پنهنجن ماسترن جي مدد سان انگلستان ۾ ڪن چورس وال ميدان، جهنگلي ٻوٽن ۽ ٻين سان پريل، صاف سڌو ڪري، رات ڪرڻ لائق بڻايو اٿن. ڪي ٽڪرن تي وڙي پهرون ٻوڪيون اٿن، ته جيئن ساوڪي رهي ۽ راحت اچي.

• ڪيئن ٻارو؟ ”پنهنجي مدد پاڻ ڪريو“ جو سٺو مثال آهي نه هي!

• امريڪا ۾ هڪ چوڪريءَ جي گهر، باليل ڪٽي ۽ ڪي ڪٽرڙا ڄاوا.

انهن مان هڪڙو چوڪريءَ سان ڏاڍو هري ويو، ايتريقدر، جو هو ڪٺي ٻاهر ويندي هئي، ته وٺي ڪوٺڪاٽ ڪرڻ لڳندو هو. هڪ ڏينهن، چوڪريءَ جي ساهڙي آئي ۽ چيائين ته ”هل ته سٺيها ڏسي اچون، ڏاڍي سٺي فلم آهي!“ چوڪريءَ چيس ته ”هي ننڍڙو ڪٽرڙو ٿو ڇڏي- هندس ته ڪوٺڪاٽ ڪندو!“ هندس ساهڙيءَ کي هڪ ترڪيب سڃاڻي آئي، ۽ پنهنجي گهران ننڍڙا ٻاراڻا ڪٽرڙا ٺٽي آڻي. پوءِ ٻنهي ڪٽرڙي، ڪٽي جي گلر کڻي آهي ڪٽرڙا ٻاراڻا، ۽ پوءِ ٻاراڻي ڪڪيل ۽ ٺٽي وٺي، سٺيها ٺٽي ڪٽي ويون.

ويجاري ڪي ٿوري دير ٿي وئي هئي. فلم اڳ ٺٽي شروع ٿي چڪي هئي آخر، هي وڃي پنهنجي سيٽ (جاڻ) تي ويٺيون. فلم اڌ ختم ٿي. اهي واريءَ مانيءَ ڪٽي واريءَ چوڪريءَ تي ڏسي چيو ته ”ڪهڙو عجيب ٻار اٿئي؟“ ويچارو سڄو وقت ماٺ ڪيو ستو ويو آهي!“ ٻن ۽ اهڙي ”عجيب ٻار“ جي گهڻي تعريف ڪئي. چوڪريون دل ٺٽي دل ۾ ڏاڍيون خوش ٿيون. سندن ترڪيب ڪامياب ٿي هئي نه آخر، جڏهن فلم پوري ٿي.

• ڪي ٺٽي

روشنی جا منارا

سمند ۾، لائيٽ هائوس جي موجودگي ڪري، جهاز راني آسان ۽ سولي ٿي پيشي آهي - ڪارين اونداهين راتين ۽ طوفانن ۾، جهازن جا راهبر اهي روشنيءَ جا منارا ٿي آهن، پر سمند ۾ پٿر جي خطرناڪ ڇنڇن ۽ ٽڪرين تي اهي منارا ٺاهڻ ڪيترو نه مشڪل ڪم آهي!

سمند خطرن جو گهر آهي. هن ۾ وڏيون وڏيون ڇيڙون، ٽڪر ۽ ڪٽي ڪٽي ريتي جا دڙا هوندا آهن، جن ۾ جيڪڏهن جهاز ڦاسي پوي يا انهن سان ٽڪرجي پوي، ته پرزا پرزا ٿي وڃي. انهن خطرن کان جهاز کي بچائڻ لاءِ روشنيءَ جا منارا ٺاهيا ويندا آهن. پر انهن کي ٺاهڻ ايترو ته ڏکيو آهي، جو انهن کي ٺاهيندي، سال ۾ هڪ مزور ٽيهن ڪلاڪن کان وڌيڪ ڪم ڪونه ڪري سگهندو آهي.

اسڪاٽلنڊ ۾ ”بلاراک“ تي هڪ روشنيءَ جو منارو ايترو ته مشڪل سان ٺاهيو ويو، جو ساڳئي وقت ٻن کان وڌيڪ ماڻهو اتي گڏجي ڪم ڪونه ڪري سگهندا هئا. پهريائين ڇپ ۾ تنگ ڪيائون، وري انهن ۾ لوھ جون سيخون وڌائون، جن مٿان وري لوھ جو پلٽ فارم (ڊڪو) ٺاهيو ويو. جڏهن سمند جون خوفناڪ چوليون انهيءَ ڊڪي سان اچي ٽڪرائينديون هيون، ته مزور ساھ روڪي، سڌا سمهي، سيخن کي چنڀڙي پوندا هئا، ۽ پوءِ چوليون واپس ورنديون هيون، ته وري اُٿي ڪم کي لڳي ويندا هئا.

جڏهن هڪڙو "ايڊي اسٽون" نالي لائيت هائوس تيار ٿيو هو،
تڏهن پٿر جي چين ۾ ٻارهن تنگن ڪرڻ لاءِ چار ورهيه لڳي ويا هئا.
سو به رڳو مناري جي بنياد رکڻ لاءِ!

منارن ٺاهڻ لاءِ، وڏيون وڏيون مشينون، ريتي ۽ پٿر، وغيره،
بيٽرين رستي پهچائڻ وٽر مشڪل آهي. هڪ منارو "بيچ هيڊ" تي ٺاهيو
ويو. اها چپ، جنهن تي منارو ٺاهيو ويو هو، سا ڏاڍي مٿاهين هئڻ
ڪري، ڪوهيري ۾ ڍڪجي ويندي هئي، جنهنڪري جهازرانن کي منارو
نظر ٿي نه ايندو هو. تنهنڪري هڪ ٻيو منارو، انهيءَ چپ جي ڀرسان ئي،
سمند ۾ ٺاهيو ويو. پهريائين هڪ وڏي ڪڏ ڪوٽي، ان جي چؤطرف بند
ٻڌائون، ۽ هڪ لوه جو پلٽ فارم به ٺاهيائون. اهو چن هڪ بچاءُ
جو هنڌ هو، جتي مزور چولين کان بچي، ڪم ڪري سگهيا ٿي. چپ تان
سامان هيٺ پهچائڻ لاءِ، لوه جي هڪ ريلوي لائين به ٺاهيائون. مضبوط
تارن جا ڊگها سلسلا چپ وٽان سمند ۾ پلٽ فارم تائين جاري ڪيائون.
اهي تارون هڪ سو ٽن کان وڌيڪ بار ڪٽي سگهنديون هيون. انهن
تارن جو ڪم ٻار سان لڏيل ڊيو جيڏن ڏولن کي چپ تي وٺي وڃڻ
۽ واپس آڻڻ هو. انهن ڏولن ۾ هڪ ئي وقت ٻارهن مزور ويهي سگهندا
هئا. انهيءَ مناري جو قطر ۴۸ فٽ آهي، هيٺ مٿي ڪل اٺ ڪمرا
اٿس. سڀ کان مٿين ڪمري ۾ روشني اٿس، جا گهڙيءَ گهڙيءَ ڦري،
جهازرانن کي رستو ڏيکاريندي آهي. (ترجمو)

اوهان جيڪڏهن روشنيءَ جو منارو پنهنجن اکين سان ڏسڻ چاهيو،
ته ڪراچيءَ ۾، منهوڙي ڏانهن وڃجو. اتي، سمند جي ڪناري تي،
هڪ روشنائيءَ جو منارو آهي، جنهن ۾ چؤطرف ڦرندڙ روشني آهي.
انهيءَ مناري جي ڀرسان هڪ ننڍڙو ٻيو منارو به اوهان کي نظر ايندو.
جن ڏينهن منهوڙي تي بجلي ڪانه هوندي هئي، تن ڏينهن، اهو
ننڍڙو پراڻو منارو ڪتب ايندو هو. ان کان ڪم اجهو ائين وٺندا
هئا ته سندس پنهنجي مٿين طبقي تي، سڄي رات، باهم جو وڏو مڇ ٻاريندا
هئا. باهم جي سوجهڙي ۽ چمڪي تي جهازن کي پري کان پتو پوندو
هو ته ڪراچي بندر ڪٿي آهي.

● انگلند جي نارفوك اسڪول جي صرف ۲۲ شاگردن پنهنجو راند

جو ميدان پاڻ ٺاهيو آهي. واند ڪاٺي ۽
جي وقت ۾، پنهنجن ماسترن جي مدد
سان، اٽڪل ۸۰۰ کن چورس وال ميدان،
جهنگلي ٻوٽن ۽ ٻين سان ڀريل، صاف سڌو
ڪري، راند ڪرڻ لائق بڻايو اٿن.
ڪن ٽڪرن تي وري ڇهرون پوکيون

اٿن، ته جيئن ساوڪ رهي ۽ فرحت اچي.

- ڪيئن ٻارو؟ ”پنهنجي مدد پاڻ ڪريو“ جو سٺو مثال آهي نه هيءُ!

● آمريڪا ۾، هڪ چوڪريءَ جي گهر، پاليل ڪٽيءَ کي گُٺڙا ڄاوا.

انهن مان هڪڙو چوڪريءَ سان ڏاڍو هري ويو، ايتريقدر، جو هوءُ
ڪٿي ٻاهر ويندي هئي، ته وٺي ڪونڪاٽ ڪرڻ لڳندو هو. هڪ ڏينهن،
چوڪريءَ جي ساهيڙي آئي ۽ چيائين ته ”هل ته سٺيما ڏسي اچون،
ڏاڍي سٺي فلم آهي!“ چوڪريءَ چيس ته ”هي ننڍڙو ڪٽو ٿو ڇڏي-
هلنديس، ته ڪونڪاٽ ڪندو!“ سندس ساهيڙيءَ کي هڪ ترڪيب
سجهي آئي، ۽ پنهنجي گهران ننڍڙا ٻاراڻا ڪپڙا کڻي آئي. پوءِ ٻنهي
گڏجي، ڪٽي جي گلر کي اهي ڪپڙا پارايا، ۽ پوءِ ٻاراڻي ڪمبل ۾
ان کي ويڙهي، سٺيما تي کڻي ويون.

ويچارين کي ٿوري دير ٿي ويئي هئي - فلم اڳ ئي شروع ٿي
چڪي هئي! خير، هي وڃي پنهنجيءَ سيٽ (جاء) تي ويٺيون. فلم اڌ ختم ٿي.
پاسي واريءَ ماڻهيءَ ڪٿي واريءَ چوڪريءَ کي ڏسي چيو ته ”ڪهڙو
نه غريب ٻار اٿئي؟ ويچارو سڄو وقت ماڻ ڪيو ستو پيو آهي!“ ٻين ۾
اهڙي ”غريب ٻار“ جي گهڻي تعريف ڪئي. چوڪريون دل ٿي دل ۾ ڏاڍيون
خوش ٿيون. سندن ترڪيب ڪامياب ٿي هئي نه! خير، جڏهن فلم پوري ٿي،

- گل ڦل

تڏهن پيئي ٻاهر نڪتيون. هنن جو ٻاهر نڪرڻ، ۽ ماڻهن جو عجب ۾ پئجي،
 هنن کي گھوڙن... پوءِ ته اچي سڀ ماڻهو تهڪڙن ۾ پيا... ويچارين
 پيئي چوڪريون گھيرائجي ويون ته، 'هينئر وري ڇا ٿيو!' ايتري ۾ سندن
 نظر وڃي سامهون پت ۾ لڳل ڊگهي آئيني تي پيئي... ڪٽڙو سڄو ڪپڙن،
 ويڙهيو سيڙهيو پيو هو. سو ته برابر، پر سندس پڇ ڪمبل کان ٻاهر لڏي
 رهيو هو!..... حق تي ماڻهو پئي ڪليا نه! ويچارين پوءِ وٺي پگيون!
 ● ڏاکڻي فرانس جي ڳوٺن جا گڏ ۾ سوٽ ڪوٽ پائيندا آهن! عجب

جهڙي ڳالهه ته آهي، پر آهي صفا سچي.
 اصل ڳالهه هيئن آهي ته انهن ڳوٺن ۾ زهريلا مچر ڏاڍا گھڻا آهن،
 تنهنڪري ڪڙمي ويچارا انهن پليت مچرن کان بچائڻ لاءِ پنهنجن گڏهن
 کي به ڪپڙا ڍڪائيندا آهن. پوءِ اتي جو لباس ئي سوٽ ڪوٽ آهي نه.
 سو گڏ ۾ مزي سان بوٽيل سوٽيل لڳا پيا گھمن!

● انگلنڊ ۾ هڪڙي امير ماڻهو جي ٽيهن سالن کان اها عادت
 آهي ته هو، روزانو شام جو، هواخوريءَ لاءِ نڪرڻ مهل، ٻن پائونڊن
 (ويهارو کن رپين) جي مٺائي ۽ ميوا خريد ڪندو آهي، ۽ پوءِ
 بهريائين يتيم ٻارن جي هڪڙي اسڪول ۾، شاگردن کي مٺائي ورهائي
 ڏيندو آهي، ۽ اتان ئي انڌن جي اسپتال ۾ ويندو آهي، جتي سرِيضن کي
 ميوو ورهائي ڏيندو آهي. هو پنهنجي شام، گذريل ٽيهن سالن کان،
 ائين ئي گذاريندو پيو اچي.

هاڻي هي به ٻڌو...

سند ۾ هڪڙو زميندار آهي، جنهن کي چاليهه ڪتا آهن. انهن
 ڪتن کي صبح جو ڊبل روٽي ۽ ڏندڙو ملندو آهي، منجهند جو
 پلاءِ ۽ گوشت، ۽ رات جو گرم کير، جنهن ۾ مصري ۽ ڦوٽا هوندا
 آهن. انهن ڪتن جي سنڀال لاءِ ويهارو کن نوڪر اٿس، سياري ۾
 هڪ هڪ ڪٽي کسي بند جاءِ ۾ گرم کٿو ڍڪايو ويندو آهي، ۽
 اونھاري ۾، گرميءَ سبب، ڪتا ڪٿي ڏانهن هوا بدلائڻ ويندا آهن!
 انهيءَ زميندار جي فرصت جو سمورو وقت ائين ڪتن جي ٿيل ٽڪورا
 ۽ شڪار ۾ گذرندو آهي.

ڀلا ٻڌايو ته

- (۱) سڀ کان وڌيڪ آدمشماري يورپ جي ڪهڙي شهر جي آهي؟
- (۲) ”بوئر“ جي جنگ ڪڏهن لڳي، ۽ ڪنهن جي وچ ۾؟
- (۳) ۱۵ء. گهڻا ڪلاڪ ٿيا؟
- (۴) انگلنڊ ۾، وڏي ۾ وڏو اعزازي ٻلو ڪهڙو سمجهيو ويندو آهي؟
- (۵) ڪڏهن ڪا موٽر ۴۰۰ ميل في ڪلاڪ جي حساب سان ۽ هلائي ويئي آهي؟
- (۶) چيني ٻولي ڀلا ڪيئن لکي ۽ پڙهي ويندي آهي؟
- (۷) اهو ڪهڙو ملڪ آهي، جنهن جي قومي تراني جا هي لفظ آهن:
 ”اسان جي نوجوانن لاءِ هينئر هر دروازو کليل آهي.“
 اسان جا ٻڌا هر طرح عزت ۽ احترام سان رهن ٿا.“
- (جواب هن رسالي جي ڪنهن صفحي تي ڏسو.)

— گل ٿل

جيڪو جلد ٻڌائي

(۱) هوڻي جهاز ڪراچيءَ کان لاهور وڃڻ ۾ ڏيڍ ڪلاڪ ٿو وٺي ۽ موٽي ۹۰ منٽن ۾ ٿو اچي. اهو وري ڪيئن؟
(۲) هڪڙو ماڻهو پنهنجي ڪتي سان باغ ۾ پيو گهمي. ڪنڊر سندس اڳيان ڪونه ٿو هلي، نڪو وري پٺيان ٿو هلي. ۽ نه ئي وري سندس پاسي کان، ۽ مٿي تي ڪتي کي ڪو ويهاري نٿو سگهي! پيرن هيٺان به ڪونهيس. هاڻي توهان ٻڌايو ته ڪٿو هن جي ڪهڙي پاسي کان پيو گهمي؟

(۳) ريل گاڏي جڏهن اڳتي ڊوڙ لڳندي آهي، ته ان جو دونھون پٺتي ويندو آهي. پر لنڊن جي شهر ۾، هڪ دونھين کان بچڻ لاءِ، ۽ پيو تيز رفتاريءَ ۽ ساڳئي وقت ڪفايت شعاريءَ لاءِ، ريل گاڏيون بجليءَ تي هلائيندا آهن. اتي هڪڙو ”هائيڊ پارڪ“ باغچو آهي. ٻيءَ هڪڙي مشهور جاءِ جو نالو ”برٽش ميوزم“ آهي. هائيڊ پارڪ کان هڪ ريل گاڏي، سٺ ميل جي رفتار سان برٽش ميوزم ڏانهن وڃي ٿي. برٽش ميوزم اڀرندي طرف آهي، واءِ اولھ جو لڳي ٿو، ٻڌايو ته گاڏيءَ جو دونھون ڪهڙي طرف ويندو؟

پڙهڻ ٻڌايو ته - جواب

(۱) ماسڪو (۲) ۱۹۰۲-۱۸۹۹ ۾. انگريزن، ۽ ڏکڻ آفريڪا ۾ آباد ٿيل گورن ۽ نوآباد گارن جي وچ ۾. (۳) اڌ رات کان پوءِ ۱۰ منٽ. (۴) وڪٽوريا ڪراس. (۵) ۱۹۳۷ع ۾ جان آر. ڪوب نالي هڪ شخص هلائي هئي. (۶) مٿان کان هيٺ. (۷) سوويت روس.

جيڪو جلد ٻڌائي - جواب

(۱) ساڳي ڳالهه آهي - ڏيڍ ڪلاڪ معنيٰ ۹۰ منٽ.
(۲) ٻئي پاسي کان.
(۳) بجليءَ تي هلندڙ گاڏيءَ ۾ دونھون وري ڪٿان آيو؟

- گل ڦل

(۵۸)

۱-۱۹۵۹ع

پرولی تہ پیج ۱

(۱) چار آڱريون پنجون آڱونو

مت جہڑ و مت ۹ پر

هڏي نه گوشت!

(۲) هڪ اهڙي جنڙي، جا نڪ تي ويهي، هر ٻئي ڪن به هڪڙي!

(۳) نہ ہکی، نہ جانور۔ جیتا سڑو بہ نہ چٹون جنھن کی ہت لائینس،

آف، ڪنڊا ئي ڪنڊا۔ ڪنڊن واري ميڙھ، به نه چئون جنهن کي۔

(۴) چہ، چنگھون چاہل کی پاٹی مور نہ ہئی

دعا ڪريو ڙي جيڏيون شال وطن نه اچي!

(۵) اپري ته، اوندھه، لهي ته سوجھرو!

(۶) ھيٽرڙو ھيٽرڙو پٺاڻ، جنھن کي سؤ ڪوٽن جو ساڻ،

(۷) کانا کچی تو کئی جان:

هڪڙو اڌ ٿڌ لسوہ جوہ

پہنچو ات تہس کات جو!

- جيڪو نه پيڇي سو پٺ ڳوڙ جو -

73. 74. 75.

جواب : ۱۰ = ۱۵ = ۲۰ = ۲۵ = ۳۰ = ۳۵ = ۴۰ = ۴۵ = ۵۰ = ۵۵ = ۶۰ = ۶۵ = ۷۰ = ۷۵ = ۸۰ = ۸۵ = ۹۰ = ۹۵ = ۱۰۰ = ۱۰۵ = ۱۱۰ = ۱۱۵ = ۱۲۰ = ۱۲۵ = ۱۳۰ = ۱۳۵ = ۱۴۰ = ۱۴۵ = ۱۵۰ = ۱۵۵ = ۱۶۰ = ۱۶۵ = ۱۷۰ = ۱۷۵ = ۱۸۰ = ۱۸۵ = ۱۹۰ = ۱۹۵ = ۲۰۰ = ۲۰۵ = ۲۱۰ = ۲۱۵ = ۲۲۰ = ۲۲۵ = ۲۳۰ = ۲۳۵ = ۲۴۰ = ۲۴۵ = ۲۵۰ = ۲۵۵ = ۲۶۰ = ۲۶۵ = ۲۷۰ = ۲۷۵ = ۲۸۰ = ۲۸۵ = ۲۹۰ = ۲۹۵ = ۳۰۰ = ۳۰۵ = ۳۱۰ = ۳۱۵ = ۳۲۰ = ۳۲۵ = ۳۳۰ = ۳۳۵ = ۳۴۰ = ۳۴۵ = ۳۵۰ = ۳۵۵ = ۳۶۰ = ۳۶۵ = ۳۷۰ = ۳۷۵ = ۳۸۰ = ۳۸۵ = ۳۹۰ = ۳۹۵ = ۴۰۰ = ۴۰۵ = ۴۱۰ = ۴۱۵ = ۴۲۰ = ۴۲۵ = ۴۳۰ = ۴۳۵ = ۴۴۰ = ۴۴۵ = ۴۵۰ = ۴۵۵ = ۴۶۰ = ۴۶۵ = ۴۷۰ = ۴۷۵ = ۴۸۰ = ۴۸۵ = ۴۹۰ = ۴۹۵ = ۵۰۰ = ۵۰۵ = ۵۱۰ = ۵۱۵ = ۵۲۰ = ۵۲۵ = ۵۳۰ = ۵۳۵ = ۵۴۰ = ۵۴۵ = ۵۵۰ = ۵۵۵ = ۵۶۰ = ۵۶۵ = ۵۷۰ = ۵۷۵ = ۵۸۰ = ۵۸۵ = ۵۹۰ = ۵۹۵ = ۶۰۰ = ۶۰۵ = ۶۱۰ = ۶۱۵ = ۶۲۰ = ۶۲۵ = ۶۳۰ = ۶۳۵ = ۶۴۰ = ۶۴۵ = ۶۵۰ = ۶۵۵ = ۶۶۰ = ۶۶۵ = ۶۷۰ = ۶۷۵ = ۶۸۰ = ۶۸۵ = ۶۹۰ = ۶۹۵ = ۷۰۰ = ۷۰۵ = ۷۱۰ = ۷۱۵ = ۷۲۰ = ۷۲۵ = ۷۳۰ = ۷۳۵ = ۷۴۰ = ۷۴۵ = ۷۵۰ = ۷۵۵ = ۷۶۰ = ۷۶۵ = ۷۷۰ = ۷۷۵ = ۷۸۰ = ۷۸۵ = ۷۹۰ = ۷۹۵ = ۸۰۰ = ۸۰۵ = ۸۱۰ = ۸۱۵ = ۸۲۰ = ۸۲۵ = ۸۳۰ = ۸۳۵ = ۸۴۰ = ۸۴۵ = ۸۵۰ = ۸۵۵ = ۸۶۰ = ۸۶۵ = ۸۷۰ = ۸۷۵ = ۸۸۰ = ۸۸۵ = ۸۹۰ = ۸۹۵ = ۹۰۰ = ۹۰۵ = ۹۱۰ = ۹۱۵ = ۹۲۰ = ۹۲۵ = ۹۳۰ = ۹۳۵ = ۹۴۰ = ۹۴۵ = ۹۵۰ = ۹۵۵ = ۹۶۰ = ۹۶۵ = ۹۷۰ = ۹۷۵ = ۹۸۰ = ۹۸۵ = ۹۹۰ = ۹۹۵ = ۱۰۰۰ = ۱۰۰۵ = ۱۰۱۰ = ۱۰۱۵ = ۱۰۲۰ = ۱۰۲۵ = ۱۰۳۰ = ۱۰۳۵ = ۱۰۴۰ = ۱۰۴۵ = ۱۰۵۰ = ۱۰۵۵ = ۱۰۶۰ = ۱۰۶۵ = ۱۰۷۰ = ۱۰۷۵ = ۱۰۸۰ = ۱۰۸۵ = ۱۰۹۰ = ۱۰۹۵ = ۱۱۰۰ = ۱۱۰۵ = ۱۱۱۰ = ۱۱۱۵ = ۱۱۲۰ = ۱۱۲۵ = ۱۱۳۰ = ۱۱۳۵ = ۱۱۴۰ = ۱۱۴۵ = ۱۱۵۰ = ۱۱۵۵ = ۱۱۶۰ = ۱۱۶۵ = ۱۱۷۰ = ۱۱۷۵ = ۱۱۸۰ = ۱۱۸۵ = ۱۱۹۰ = ۱۱۹۵ = ۱۲۰۰ = ۱۲۰۵ = ۱۲۱۰ = ۱۲۱۵ = ۱۲۲۰ = ۱۲۲۵ = ۱۲۳۰ = ۱۲۳۵ = ۱۲۴۰ = ۱۲۴۵ = ۱۲۵۰ = ۱۲۵۵ = ۱۲۶۰ = ۱۲۶۵ = ۱۲۷۰ = ۱۲۷۵ = ۱۲۸۰ = ۱۲۸۵ = ۱۲۹۰ = ۱۲۹۵ = ۱۳۰۰ = ۱۳۰۵ = ۱۳۱۰ = ۱۳۱۵ = ۱۳۲۰ = ۱۳۲۵ = ۱۳۳۰ = ۱۳۳۵ = ۱۳۴۰ = ۱۳۴۵ = ۱۳۵۰ = ۱۳۵۵ = ۱۳۶۰ = ۱۳۶۵ = ۱۳۷۰ = ۱۳۷۵ = ۱۳۸۰ = ۱۳۸۵ = ۱۳۹۰ = ۱۳۹۵ = ۱۴۰۰ = ۱۴۰۵ = ۱۴۱۰ = ۱۴۱۵ = ۱۴۲۰ = ۱۴۲۵ = ۱۴۳۰ = ۱۴۳۵ = ۱۴۴۰ = ۱۴۴۵ = ۱۴۵۰ = ۱۴۵۵ = ۱۴۶۰ = ۱۴۶۵ = ۱۴۷۰ = ۱۴۷۵ = ۱۴۸۰ = ۱۴۸۵ = ۱۴۹۰ = ۱۴۹۵ = ۱۵۰۰ = ۱۵۰۵ = ۱۵۱۰ = ۱۵۱۵ = ۱۵۲۰ = ۱۵۲۵ = ۱۵۳۰ = ۱۵۳۵ = ۱۵۴۰ = ۱۵۴۵ = ۱۵۵۰ = ۱۵۵۵ = ۱۵۶۰ = ۱۵۶۵ = ۱۵۷۰ = ۱۵۷۵ = ۱۵۸۰ = ۱۵۸۵ = ۱۵۹۰ = ۱۵۹۵ = ۱۶۰۰ = ۱۶۰۵ = ۱۶۱۰ = ۱۶۱۵ = ۱۶۲۰ = ۱۶۲۵ = ۱۶۳۰ = ۱۶۳۵ = ۱۶۴۰ = ۱۶۴۵ = ۱۶۵۰ = ۱۶۵۵ = ۱۶۶۰ = ۱۶۶۵ = ۱۶۷۰ = ۱۶۷۵ = ۱۶۸۰ = ۱۶۸۵ = ۱۶۹۰ = ۱۶۹۵ = ۱۷۰۰ = ۱۷۰۵ = ۱۷۱۰ = ۱۷۱۵ = ۱۷۲۰ = ۱۷۲۵ = ۱۷۳۰ = ۱۷۳۵ = ۱۷۴۰ = ۱۷۴۵ = ۱۷۵۰ = ۱۷۵۵ = ۱۷۶۰ = ۱۷۶۵ = ۱۷۷۰ = ۱۷۷۵ = ۱۷۸۰ = ۱۷۸۵ = ۱۷۹۰ = ۱۷۹۵ = ۱۸۰۰ = ۱۸۰۵ = ۱۸۱۰ = ۱۸۱۵ = ۱۸۲۰ = ۱۸۲۵ = ۱۸۳۰ = ۱۸۳۵ = ۱۸۴۰ = ۱۸۴۵ = ۱۸۵۰ = ۱۸۵۵ = ۱۸۶۰ = ۱۸۶۵ = ۱۸۷۰ = ۱۸۷۵ = ۱۸۸۰ = ۱۸۸۵ = ۱۸۹۰ = ۱۸۹۵ = ۱۹۰۰ = ۱۹۰۵ = ۱۹۱۰ = ۱۹۱۵ = ۱۹۲۰ = ۱۹۲۵ = ۱۹۳۰ = ۱۹۳۵ = ۱۹۴۰ = ۱۹۴۵ = ۱۹۵۰ = ۱۹۵۵ = ۱۹۶۰ = ۱۹۶۵ = ۱۹۷۰ = ۱۹۷۵ = ۱۹۸۰ = ۱۹۸۵ = ۱۹۹۰ = ۱۹۹۵ = ۲۰۰۰ = ۲۰۰۵ = ۲۰۱۰ = ۲۰۱۵ = ۲۰۲۰ = ۲۰۲۵ = ۲۰۳۰ = ۲۰۳۵ = ۲۰۴۰ = ۲۰۴۵ = ۲۰۵۰ = ۲۰۵۵ = ۲۰۶۰ = ۲۰۶۵ = ۲۰۷۰ = ۲۰۷۵ = ۲۰۸۰ = ۲۰۸۵ = ۲۰۹۰ = ۲۰۹۵ = ۲۱۰۰ = ۲۱۰۵ = ۲۱۱۰ = ۲۱۱۵ = ۲۱۲۰ = ۲۱۲۵ = ۲۱۳۰ = ۲۱۳۵ = ۲۱۴۰ = ۲۱۴۵ = ۲۱۵۰ = ۲۱۵۵ = ۲۱۶۰ = ۲۱۶۵ = ۲۱۷۰ = ۲۱۷۵ = ۲۱۸۰ = ۲۱۸۵ = ۲۱۹۰ = ۲۱۹۵ = ۲۲۰۰ = ۲۲۰۵ = ۲۲۱۰ = ۲۲۱۵ = ۲۲۲۰ = ۲۲۲۵ = ۲۲۳۰ = ۲۲۳۵ = ۲۲۴۰ = ۲۲۴۵ = ۲۲۵۰ = ۲۲۵۵ = ۲۲۶۰ = ۲۲۶۵ = ۲

ڪل ته سهي!

● سٺي ۾ سٺي ڪهڙي شي حلوي ۾
پوندي آهي؟
... چڪو.

● ڊاڪٽر صاحب! ڀلا ڏند ڪيڏ
جا گهڻا پيسا وٺندا؟
... ڏهه رپيا!

صرف ٻن سيڪنڊن جي ڪم لاءِ!

... جيڪڏهن چئين، ته تنهنجو ڏند آهستي آهستي ڪلاڪن ۾ ڪيان.

* * *

● تون روزانو گهڻا دفعا ڏاڙهي لاهيندو آهين؟

... چاليهه يا پنجاهه دفعا

تون پاڳل ته ناهين!

نه ڀاءُ، مان حجمر آهيان.

● (نوڪر کي) تون ڇو هاڻي ڏينھون ڏينھن بيڪار ٿيندو وڃين؟

... سائين اوهان جي محبت جوئي اثر آهي.

● (شاگرد کي) ڪلاس ۾ ماڻ پيدا ڪرڻ لاءِ ڪهڙو بهتر طريقو ٿيندو؟

... سائين، اسان کي موڪل ڏيئي ڇڏيو.

● (پيءُ کي) بابا، هاڻي اسين شاهوڪار ٿي سگهون ٿا.

... سو وري ڪيئن؟

... اڄ استاد اسان کي پيسن مان رپيا ٺاهڻ سيکاريو آهن.

● ڏکڻ آفريڪا ۾، عيسائين جي هڪڙي ديول جي دروازي مٿان

حضرت عيسيٰ جو هي فرمودو لکيل هو: ”اوهان سڀني لاءِ، منهنجا دروازو،

سدائين کليل آهن.“ ۽ انهن اڪرن جي هيٺان، ديول جي پادري ۾ هڪ

ننڍڙي تختي هڻي ڇڏي هئي، جنهن تي سنهن اڪرن ۾ لکيل هو: ”وقت

گورن ماڻهن لاءِ!“

سنڌي ادبي بورڊ جي بڪ اسٽال، اسٽيشن روڊ، حيدرآباد (سنڌ) وٽان
ان ڪتاب ملي سگهن ٿا. ڪتب فروشن ۽ ابڄنڻن کي ۲۵ في صدي ڪميشن
ٿي وڃي.

۲-۸-۰	۲۷- ڪنوار جو آئينو	۱-۸-۰	سير ڪو هستان
۵-۸-۰	۲۸- قديم سنڌ	۳-۰-۰	گل شڪر
۴-۰-۰	۲۹- سنڌ جي اقيصادي تاريخ	۳۸-۰-۰	حيات النبي
۱۰-۰-۰	۳۰- جنة السنڌ	۵-۰-۰	تاريخ معصومي
۴-۰-۰	۳۱- ڪليات خادم	۵-۰-۰	ڪليات حمل
	۳۲- چونڊ آسريڪي مختصر	۳-۰-۰	ديوان بيدل
۴-۰-۰	افسانا	۶-۰-۰	چچ نامو
۲-۰-۰	۳۴- سپا جو سينگار	۳-۰-۰	بلو ڪوڪر
۳-۸-۰	۳۵- خود ياوزي	۴-۰-۰	گل ڦل (۲ حصا گڏ)
۱-۰-۰	۳۶- دلا رام	۱-۸-۰	۱- خوش خصالت خاتون
	۳۷- برهانپور جا سنڌي اوليا	۱-۱۲-۰	۲- جهان آرا
-۰-۰-۰	(اڙدو)	۲-۴-۰	۱۳- آفتاب ادب
	۳۸- سنڌ جي تاريخ، جلد ۶، ڪلهوڙا	۵-۰-۰	۱۴- تاريخ ريگستان
۸-۰-۰	حصو اول (اڙدو)	۲-۰-۰	۱۵- سنڌ جو سينگار
	۳۹- سنڌ جي تاريخ، جلد ۶، ڪلهوڙا	۲-۱۲-۰	۱۶- سون ورنئون دليون
۸-۰-۰	حصو ٻيو (اڙدو)	۲-۱۲-۰	۱۷- راميلاس
	۴۰- مثنوي چنيسرنام	۴-۰-۰	۱۸- سنڌي ٻوليءَ جي تاريخ
۲-۸-۰	(فارسي)	۱-۰-۰	۱۹- سنڌ جو سفر
	۴۱- تحفة الطاهرين (فارسي)	۵-۰-۰	۲۰- هدايت الانشاء
۲۰-۰-۰	۴۲- مقالات الشعراء (فارسي)	۱-۰-۰	۲۱- گل
	۴۳- مجموعہ مثنويات هير و	۲-۸-۰	۲۲- ايسپ جون آڪائيون
۵-۰-۰	رانجهي (فارسي)	۳-۰-۰	۲۳- تڙ ۽ تند رستي
۳-۸-۰	۴۴- مثنوي مظهر الآثار	۷-۰-۰	۲۴- ديوان قليچ
	(فارسي)	۹-۰-۰	۲۵- تحفة الڪرام
۱۲-۰-۰	۴۵- تڪمله مقالات الشعراء	۱-۰-۰	۲۶- ذيلام حسن بخش شاه
	(فارسي)	۵-۰-۰	۲۷- ڪليات گدا

* هندستان ۾، ميسرس رائٽرس ايمپوريم، پيمپلس بلڊنگ، سرفيروز شاه مهٽا روڊ،
ممبئي وٽان، ”گل ڦل“ ۽ ”مهراڻ“ رسالا ۽ بورڊ جا ٻيا ڪتاب ملي سگهن ٿا.

